

Hrvatska agencija za poštu i elektroničke komunikacije
Jurišićeva 13
10 000 Zagreb

**TRŽIŠTE JAVNO DOSTUPNE
TELEFONSKE USLUGE U MJESNOM
I/ILI MEĐUMJESNOM PROMETU
KOJA SE PRUŽA NA FIKSNOJ
LOKACIJI ZA PRIVATNE KORISNIKE**

Prijedlog Testa tri mjerila iz članka 53. stavka 2. ZEK-a

siječanj 2011.

Sadržaj

1. SAŽETI PREGLED DOKUMENTA (ENG. EXECUTIVE SUMMARY)	1
2. UVOD.....	3
2.1. EUROPSKI REGULATORNI OKVIR ZA ELEKTRONIČKE KOMUNIKACIJE.....	3
2.2. ZAKON O ELEKTRONIČKIM KOMUNIKACIJAMA	4
2.3. KRONOLOŠKI SLIJED AKTIVNOSTI	6
3. UTVRĐIVANJE MJERODAVNOG TRŽIŠTA.....	10
4. ODREĐIVANJE GRANICA MJERODAVNOG TRŽIŠTA ZA POTREBE PROVOĐENJA TESTA TRI MJERILA	11
4.1. TRENUTNO STANJE NA TRŽIŠTU NEPOKRETNIH MREŽA U SVRHU PRUŽANJA JAVNO DOSTUPNE TELEFONSKE USLUGE KOJA SE PRUŽA NA FIKSNOJ LOKACIJI MREŽI U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	11
4.2. TRENUTNI STATUS OPERATORA SA ZNATNIJOM TRŽIŠNOM SNAGOM NA TRŽIŠTU USLUGA NEPOKRETNIH JAVNIH TELEFONSKIH MREŽA	13
4.3. MJERODAVNO TRŽIŠTE U DIMENZIJI USLUGA.....	14
4.3.1. Zamjenske usluge pozivima iz nepokretnih komunikacijskih mreža	14
4.3.2. Određivanje tržišta prema vrstama poziva	19
4.3.3. Privatni i poslovni korisnici.....	24
4.4. MJERODAVNO TRŽIŠTE U ZEMLJOPISNOJ DIMENZIJI	25
4.5. STAJALIŠTE NADLEŽNOG REGULATORNOG TIJELA O ODREĐIVANJU MJERODAVNOG TRŽIŠTA	25
5. TEST TRI MJERILA.....	27
5.1. PRVO MJERILO: PRISUTNOST VISOKIH I TRAJNIH ZAPREKA ZA ULAZAK NA TRŽIŠTE, STRUKTURNE, PRAVNE ILI REGULATORNE PRIRODE	27
5.1.1. Strukturne zapreke ulaska na tržište.....	28
5.1.2. Pravne ili regulatorne zapreke ulaska na tržište.....	34
5.1.3. Zaključak o prvom mjerilu	35
5.2. DRUGO MJERILO: STRUKTURA TRŽIŠTA KOJA NE TEŽI RAZVOJU DJELOTVORNOG TRŽIŠNOG NATJECANJA UNUTAR ODGOVARAJUĆEG VREMENSKOG OKVIRA	36
5.2.1. Zaključak o drugom mjerilu	40
5.3. TREĆE MJERILO: PRIMJENA MJERODAVNIH PROPISA O ZAŠTITI TRŽIŠNOG NATJECANJA SAMA PO SEBI NE OMOGUĆUJE NA ODGOVARAJUĆI NAČIN UKLANJANJE NEDOSTATAKA NA TRŽIŠTU	40
5.3.1. Zaključak o trećem mjerilu.....	43
5.4. STAJALIŠTE NADLEŽNOG REGULATORNOG TIJELA O UTVRĐIVANJU JE LI MJERODAVNO TRŽIŠTE PODLOŽNO PRETHODNOJ REGULACIJI	43

6. PRILOZI.....	43
6.1. PRILOG A – MIŠLJENJE AGENCIJE ZA ZAŠTITU TRŽIŠNOG NATJECANJA	43

1. Sažeti pregled dokumenta (eng. *executive summary*)

Europske direktive implementirane su u hrvatsko zakonodavstvo kroz ZEK¹ koji je stupio na snagu 01. srpnja 2008. godine. ZEK, između ostalog, propisuje uvjete obavljanja elektroničkih komunikacijskih mreža i usluga. Primjenom odredaba ZEK-a HAKOM² osigurava uvjete za djelotvorno tržišno natjecanje odnosno omogućava jednake uvjete za sve operatore koji djeluju na tržištima elektroničkih komunikacija.

Temeljem članka 53. stavka 1. ZEK-a, HAKOM utvrđuje mjerodavna tržišta podložna prethodnoj (*ex ante*) regulaciji, a vodeći računa o mjerodavnoj Preporuci Europske komisije iz članka 52. stavka 4. ZEK-a.

Temeljem članka 53. stavka 2. ZEK-a, HAKOM je odredio operatore koji su obvezni dostaviti podatke potrebne za provođenje Testa tri mjerila na tržištu *javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike*, kako bi se utvrdilo je li navedeno mjerodavno tržište podložno prethodnoj regulaciji. Drugim riječima, navedeno tržište nije dio mjerodavne Preporuke Europske komisije o mjerodavnim tržištima podložnima prethodnoj regulaciji, što znači da je potrebno provesti Test tri mjerila kako bi se utvrdilo je li tržište podložno prethodnoj regulaciji.

HAKOM je, u provedbi postupaka iz članka 53. stavka 2. ZEK-a, osobito vodio računa o primjeni mjerodavnih Smjernica Europske komisije o analizi tržišta i utvrđivanju značajne tržišne snage sukladno zajedničkom regulatornom okviru za elektroničke komunikacijske mreže i usluge³.

Ukoliko utvrdi da određeno mjerodavno tržište nije podložno prethodnoj regulaciji, HAKOM donosi odluku o ukidanju svih prethodno određenih regulatornih obveza operatorima sa značajnom tržišnom snagom te ne određuje nove regulatorne obveze.

U procesu određivanja mjerodavnog tržišta odnosno granica samog tržišta, HAKOM je odredio dimenziju usluga i zemljopisnu dimenziju te na temelju rezultata provedene analize zamjenjivosti odredio da mjerodavno tržište javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu za privatne korisnike čine:

- pozivi prema zemljopisnim brojevima (prema nacionalnim nepokretnim mrežama) te;
- pozivi prema brojevima u nacionalnim pokretnim elektroničkim komunikacijskim mrežama,

neovisno o tome radi li se o standardnoj javno dostupnoj telefonskoj usluzi, pozivima putem usluge odabira i predodabira operatora ili upravljanim VOIP pozivima (kod kojih se prijenos govora pruža putem internetskog protokola i koji u potpunosti prolazi kroz mrežu operatora, a pritom osigurava poseban virtualni kanal za govor).

¹ Zakon o elektroničkim komunikacijama (NN 73/08)

² Hrvatska agencija za poštu i elektroničke komunikacije

³ OJ C 165/6; 11. srpnja 2002. godine

HAKOM određuje da je mjerodavno tržište u zemljopisnoj dimenziji za tržište javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike, nacionalni teritorij Republike Hrvatske.

HAKOM je, nakon što je odredio granice mjerodavnog tržišta, proveo postupak analize tri mjerila iz članka 53. stavka 2. ZEK-a.

Na temelju provedene analize tri mjerila iz članka 53. stavka 2. ZEK-a, HAKOM je zaključio kako je tržište *javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike*, kao mjerodavno tržište, podložno prethodnoj regulaciji i to iz razloga što su istodobno zadovoljena sva tri mjerila iz članka 53. stavka 2. ZEK-a. Naime, iako navedeno tržište nije dio mjerodavne Preporuke Europske komisije o mjerodavnim tržištima podložnima prethodnoj regulaciji, nacionalna regulatorna tijela članica ovlaštena su i sama utvrditi da pojedina tržišta, koja se razlikuju od popisa tržišta iz važeće Preporuke, podložna prethodnoj regulaciji, a ovisno o prilikama u svakoj pojedinoj zemlji, ali uz uvjet da se dokaže da su na tim tržištima istodobno zadovoljena tri mjerila (Test tri mjerila).

Na temelju svega navedenog, a u skladu s člankom 53. stavkom 4. ZEK-a, HAKOM utvrđuje mjerodavno tržište javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike podložnim prethodnoj regulaciji. Na navedenom tržištu HAKOM će primijeniti postupak analize tržišta iz članka 52. st. 1. ZEK-a.

Sukladno članku 54. stavku 5. ZEK-a HAKOM je zatražio mišljenje Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja. Mišljenje Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja o načinu na koji je HAKOM odredio mjerodavno tržište nalazi se u poglavlju 6.1. „Prilog A“ ovog dokumenta i bit će dostupno nakon završetka postupka javne rasprave.

2. Uvod

2.1. Europski regulatorni okvir za elektroničke komunikacije

Europska komisija je u ožujku 2002. godine usvojila četiri direktive koje predstavljaju regulatorni okvir iz 2002. godine na području elektroničkih mreža i komunikacijskih usluga, dok je peta direktiva, koja također predstavlja regulatorni okvir, usvojena je u listopadu 2002. godine. Riječ je o sljedećih 5 direktiva:

- Direktiva 2002/19/EC Europskog parlamenta i Vijeća od 07. ožujka 2002. godine o pristupu i međupovezivanju elektroničkih komunikacijskih mreža i pripadajućih dodatnih usluga („*Direktiva o pristupu*“),
- Direktiva 2002/20/EC Europskog parlamenta i Vijeća od 07. ožujka 2002. godine o ovlaštenju na području elektroničkih komunikacijskih mreža i usluga („*Direktiva o ovlaštenju*“),
- Direktiva 2002/21/EC Europskog parlamenta i Vijeća od 07. ožujka 2002. godine o zajedničkom regulatornom okviru za elektroničke komunikacijske mreže i usluge („*Okvirna direktiva*“),
- Direktiva 2002/22/EC Europskog parlamenta i Vijeća od 07. ožujka 2002. godine o univerzalnoj usluzi i pravima korisnika vezanim uz elektroničke komunikacijske mreže i usluge („*Direktiva o univerzalnoj usluzi*“),
- Direktiva 2002/58/EC Europskog parlamenta i Vijeća o obradi osobnih podataka i zaštiti privatnosti u elektroničkom komunikacijskom sektoru („*Direktiva o privatnosti u elektroničkim komunikacijama*“).

Intencija direktiva Europske komisije jest promicanje harmonizacije u području elektroničkih komunikacija u svim članicama Europske unije.

Na temelju prvog odlomka članka 15. Okvirne direktive (Direktiva 2002/21/EC), Europska komisija je usvojila:

- Preporuku (2003/311/EC) od 11. veljače 2003. godine o mjerodavnim tržištima na području elektroničkih komunikacija podložnima prethodnoj regulaciji⁴, koja je bila na snazi do prosinca 2007. godine te je zamijenjena
- Preporukom (2007/879/EC) od 17. prosinca 2007. godine o mjerodavnim tržištima na području elektroničkih komunikacija podložnima prethodnoj regulaciji.

Preporuka iz veljače 2003. godine je sadržavala 18 tržišta podložnih prethodnoj regulaciji što znači da je Europska komisija zaključila da su na tim tržištima istodobno zadovoljena tri mjerila (Test tri mjerila), te na taj način utvrdila da su navedena tržišta podložna prethodnoj regulaciji u većini zemalja Europske unije. Navedena Preporuka o mjerodavnim tržištima izmijenjena je na način da umjesto 18 mjerodavnih tržišta, na temelju nove Preporuke o mjerodavnim tržištima iz prosinca 2007. godine, postoji 7 mjerodavnih tržišta koja su podložna prethodnoj regulaciji. Tržišta koja više nisu sastavni dio važeće Preporuke o mjerodavnim tržištima, nacionalna regulatorna tijela i dalje mogu regulirati, ali na način da dokažu da su na tim tržištima istodobno zadovoljena tri mjerila (Test tri mjerila).

⁴ OJ L 114/45; 08. svibnja 2003. godine

Intencija Preporuke o mjerodavnim tržištima jest promicanje harmonizacije u području elektroničkih komunikacija na način da isti proizvodi i usluge budu predmet analize tržišta u svim članicama Europske unije. Međutim, nacionalna regulatorna tijela zemalja članica su ovlaštena i sama utvrditi da su pojedina tržišta, koja se razlikuju od popisa tržišta iz važeće Preporuke, podložna prethodnoj regulaciji, ovisno o prilikama u svakoj pojedinoj zemlji i uz uvjet da se dokaže da su na tim tržištima istodobno zadovoljena tri mjerila (Test tri mjerila).

2.2. Zakon o elektroničkim komunikacijama

Prethodno spomenute direktive implementirane su u hrvatsko zakonodavstvo kroz ZEK, koji je stupio na snagu 01. srpnja 2008. godine. ZEK, između ostalog, propisuje uvjete obavljanja elektroničkih komunikacijskih mreža i usluga. HAKOM, primjenom odredaba ZEK-a, osigurava uvjete za djelotvorno tržišno natjecanje odnosno omogućava jednake uvjete za sve operatore koji djeluju na tržištima elektroničkih komunikacija.

U provedbi postupka analize tržišta, koji je propisan člankom 52. ZEK-a, HAKOM osobito vodi računa o primjeni mjerodavne Preporuke Europske komisije (2007/879/EC) od 17. prosinca 2007. godine o mjerodavnim tržištima podložnima prethodnoj regulaciji i o mjerodavnim Smjernicama Europske komisije o analizi tržišta i utvrđivanju značajne tržišne snage sukladno zajedničkom regulatornom okviru za elektroničke komunikacijske mreže i usluge.

Osnovni cilj postupka analize tržišta je utvrditi postoji li na određenom tržištu djelotvorno tržišno natjecanje ili na tom tržištu postoji operator ili više operatora koji imaju značajnu ili zajedničku značajnu tržišnu snagu na mjerodavnom tržištu. Na temelju rezultata provedene analize ili Testa tri mjerila bit će određene, zadržane, izmijenjene ili ukinute regulatorne obveze navedene u člancima od 58. do 65. ZEK-a.

Regulatorni okvir iz 2002. godine, koji je implementiran u zemljama Europske unije i u hrvatskom zakonodavstvu kroz ZEK, propisuje postupak analize tržišta u tri koraka:

1. *Prvi korak odnosi se na proces utvrđivanja mjerodavnih tržišta podložnih prethodnoj regulaciji u skladu s člankom 53. ZEK-a.*

Na temelju prvog odlomka članka 15. Okvirne direktive (Direktiva 2002/21/EC), Europska komisija je usvojila Preporuku od 11. veljače 2003. godine o mjerodavnim tržištima na području elektroničkih komunikacija podložnima prethodnoj regulaciji. Navedena mjerodavna Preporuka sadržavala je 18 tržišta koja su bila podložna prethodnoj regulaciji što znači da je Europska komisija zaključila da su na mjerodavnim tržištima istodobno zadovoljena tri mjerila (Test tri mjerila), te na taj način utvrdila da su mjerodavna tržišta podložna prethodnoj regulaciji u većini zemalja Europske unije.

Prethodna Preporuka o mjerodavnim tržištima zamijenjena je usvajanjem nove Preporuke od 17. prosinca 2007. godine o mjerodavnim tržištima na području elektroničkih komunikacija podložnima prethodnoj regulaciji, na način da umjesto prvotnih 18 mjerodavnih tržišta postoji 7 mjerodavnih tržišta koja su podložna prethodnoj regulaciji. Tržišta koja uslijed navedene izmjene više nisu sastavni dio važeće Preporuke o mjerodavnim tržištima, nacionalna regulatorna tijela i dalje mogu regulirati, ukoliko dokažu da su na tim tržištima zadovoljena tri mjerila (Test tri mjerila).

ZEK je u Republici Hrvatskoj stupio na snagu 01. srpnja 2008. godine, a u članku 52. stavku 4. je navedeno da će, u provedbi postupka utvrđivanja mjerodavnih tržišta podložnih prethodnoj regulaciji, HAKOM osobito voditi računa o primjeni mjerodavne Preporuke Europske komisije o mjerodavnim tržištima. Obzirom da je mjerodavna Preporuka o mjerodavnim tržištima stupila na snagu 28. prosinca 2007. godine i sadrži 7 tržišta podložnih prethodnoj regulaciji, HAKOM je u mogućnosti, bez dokazivanja kumulativnog zadovoljenja tri mjerila (Test tri mjerila), prethodno regulirati samo tih 7 tržišta.

Isto tako, u skladu s člankom 53. stavkom 2. ZEK-a, HAKOM može odlukom utvrditi da su i druga mjerodavna tržišta, osim mjerodavnih tržišta iz preporuke Europske komisije, podložna prethodnoj regulaciji, ako su na tim tržištima istodobno zadovoljena sljedeća tri mjerila:

1. prisutnost visokih i trajnih zapreka za ulazak na tržište, strukturne, pravne ili regulatorne prirode;
2. struktura tržišta koja ne teži razvoju djelotvornog tržišnog natjecanja unutar odgovarajućeg vremenskog okvira;
3. primjena mjerodavnih propisa o zaštiti tržišnog natjecanja sama po sebi ne omogućuje na odgovarajući način uklanjanja nedostataka na tržištu.

Dakle, u slučaju kada su istodobno zadovoljena sva tri mjerila iz članka 53. stavka 2. ZEK-a, HAKOM je u mogućnosti prethodno regulirati preostalih 11 tržišta koja su bila sastavni dio stare Preporuke o mjerodavnim tržištima. Isto tako, HAKOM je, u slučaju da su istodobno zadovoljena sva tri mjerila iz članka 53. stavka 2. ZEK-a, u mogućnosti prethodno regulirati i tržišta koja proizlaze iz ZOT-a⁵ ili bilo koja druga tržišta koja su specifična za područje elektroničkih komunikacijskih mreža i usluga u Republici Hrvatskoj, a ne proizlaze iz stare Preporuke o mjerodavnim tržištima ili ZOT-a.

S obzirom da je tržište „*javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike*“ bilo smješteno na trećem mjestu stare Preporuke te da isto nije sastavni dio nove Preporuke o mjerodavnim tržištima, HAKOM može prethodno regulirati navedeno tržište jedino u slučaju da su istodobno zadovoljena tri mjerila iz članka 53. stavka 2. ZEK-a.

U slučaju da su zadovoljena prethodno navedena tri mjerila, HAKOM će provesti postupak analize tržišta sukladno ZEK-u.

2. *U drugom koraku HAKOM provodi analizu tržišta koja se sastoji od određivanja mjerodavnog tržišta i procjene postojanja jednog ili više operatora sa značajnom tržišnom snagom na tom mjerodavnom tržištu u svrhu ocjene djelotvornosti tržišnog natjecanja na tom mjerodavnom tržištu u skladu s člankom 54. ZEK-a i člankom 55. ZEK-a.*

⁵ Zakon o telekomunikacijama (NN 122/03, 158/03, 60/04 i 70/05) koji je u Republici Hrvatskoj bio na snazi do 30. lipnja 2008. godine, a temeljio se na regulatornom okviru iz 1998. godine. Navedeni Zakon prepoznavao je 4 mjerodavna tržišta: tržište usluga nepokretnih javnih telefonskih mreža, tržište međusobnog povezivanja, tržište iznajmljenih telekomunikacijskih vodova i tržište javne govorne usluge u pokretnim telekomunikacijskim mrežama.

U svrhu određivanja mjerodavnog tržišta, prema članku 54. ZEK-a, HAKOM utvrđuje dimenziju usluga i zemljopisnu dimenziju tržišta, vodeći osobito računa o mjerodavnim Smjericama Europske komisije o analizi tržišta i utvrđivanju značajne tržišne snage, sukladno zajedničkom regulatornom okviru za elektroničke komunikacijske mreže i usluge, te o mjerodavnoj pravnoj stečevini Europske unije iz područja tržišnog natjecanja.

Po određivanju mjerodavnog tržišta u objema navedenim dimenzijama, HAKOM će, u suradnji s Agencijom za zaštitu tržišnog natjecanja, ocijeniti djelotvornost tržišnog natjecanja na tom tržištu.

Nakon ocjene djelotvornosti tržišnog natjecanja na tom tržištu HAKOM će, u slučaju nedostatka djelotvornog tržišnog natjecanja, a sukladno članku 55. ZEK-a, procijeniti postoji li na tom mjerodavnom tržištu operator sa značajnom tržišnom snagom ili operatori sa zajedničkom značajnom tržišnom snagom.

3. *Ukoliko kroz analizu tržišta utvrdi nedostatnu djelotvornost tržišnog natjecanja na mjerodavnom tržištu, HAKOM će u trećem koraku donijeti, u skladu s člankom 56. ZEK-a, odluku o određivanju operatora sa značajnom tržišnom snagom na tom mjerodavnom tržištu, kojom će svakom operatoru sa značajnom tržišnom snagom odrediti najmanje jednu regulatornu obvezu iz članka 58. do 65. ZEK-a.*

U slučaju da nisu zadovoljena sva tri mjerila, HAKOM će ukinuti regulatorne obveze operatorima koji su imali status operator sa značajnom tržišnom snagom na tom tržištu.

2.3. Kronološki slijed aktivnosti

Vijeće HAKOM-a je, na sjednici održanoj 12. ožujka 2010. godine donijelo Odluku⁶ kojom se tržište pristupa javnoj komunikacijskoj mreži na fiksnoj lokaciji za privatne i poslovne korisnike utvrđuje tržištem podložnim prethodnoj regulaciji, Odluku⁷ kojom su određeni operatori koji su obvezni dostaviti sve potrebne podatke za određivanje i analizu tržišta pristupa javnoj komunikacijskoj mreži na fiksnoj lokaciji za privatne i poslovne korisnike te Odluku⁸ kojom su određeni operatori koji su obvezni dostaviti sve potrebne podatke za utvrđivanje tržišta javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike, tržišta javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za poslovne korisnike, tržišta javno dostupne telefonske usluge u međunarodnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike i tržišta javno dostupne telefonske usluge u međunarodnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za poslovne korisnike.

Navedenim odlukama, Vijeće HAKOM-a je odredilo da su sljedeći operatori⁹ obvezni dostaviti sve potrebne podatke:

- Akton d.o.o., Bani 75, Buzin, 10010 Zagreb,
- Amis Telekom d.o.o., Bani 75, 10010 Zagreb,
- B.Net Hrvatska d.o.o., Avenija Dubrovnik 16, 10020 Zagreb,

⁶ klasa: UP/I-344-01/10-01/456; ur. broj: 376-11-10-01

⁷ klasa: UP/I-344-01/10-01/456; ur. broj: 376-11-10-02

⁸ klasa: UP/I-344-01/10-01/457; ur. broj: 376-11-10-01

⁹ Operatori su poredani abecednim redom

- Brzi-net d.o.o., Vukovarska cesta 33, 42209 Sracinec,
- BT Net d.o.o., Dubravkin trg 5, 10000 Zagreb,
- Fenice Telekom d.o.o., Gornja Vežica 16a, 51000 Rijeka,
- H1 Telekom d.d., Put Tršćenice 10, 21000 Split,
- Hrvatski Telekom d.d.¹⁰, Savska cesta 32, 10000 Zagreb,
- IBM Hrvatska d.o.o., Miramarska 23, 10000 Zagreb,
- Iskon Internet d.d., Garićgradska 18, 10000 Zagreb,
- Magić telekom d.o.o., Koprivnička 17/c, 42230 Ludbreg,
- Metronet plavi d.o.o., Ulica grada Vukovara 269/d, Zagreb,
- Metronet telekomunikacije d.d., Ulica grada Vukovara 269/d, 10000 Zagreb,
- Nexcom d.o.o., Trnjanska 45, 10000 Zagreb,
- Novi net d.o.o., Merhatovec 5, 40314 Selnica,
- OT – Optima Telekom d.d., Bani 75/a Buzin, 10010 Zagreb,
- Primatel d.o.o., Dubravkin trg 5, 10000 Zagreb,
- Red Telekom d.o.o., Kupjačka 9, 10000 Zagreb,
- Selec d.o.o., V. Ruždjaka 9c, 10000 Zagreb,
- Softnet d.o.o., Cebini 37/2, 10000 Zagreb
- T-2 d.o.o., Hektorovićeve 2, 10000 Zagreb,
- Telenet d.o.o., Vlaška 75b, 10000 Zagreb,
- Vipnet d.o.o., Vrtni put 1, 10000 Zagreb,
- Voljatelj telekomunikacije d.o.o., Radnička cesta 48/1, 10000 Zagreb

Uzevši u obzir ZOT i ZEK koji se temelji na mjerodavnoj Preporuci Europske komisije o mjerodavnim tržištima podložnima prethodnoj regulaciji, na maloprodajnoj razini u nepokretnim elektroničkim komunikacijskim mrežama¹¹ postoje četiri tržišta vezana uz javno dostupnu telefonsku uslugu i to:

- tržište javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike,
- tržište javno dostupne telefonske usluge u međunarodnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike,
- tržište javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za poslovne korisnike i
- tržište javno dostupne telefonske usluge u međunarodnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za poslovne korisnike.

U skladu s navedenim, a s ciljem prikupljanja svih potrebnih podataka, HAKOM je, na temelju vlastitih pretpostavki i iskustava iz zemalja Europske unije, izradio jedinstveni upitnik za operatore koji pružaju javno dostupnu telefonsku uslugu na fiksnoj lokaciji privatnim i poslovnim korisnicima kao i pristup javnoj komunikacijskoj mreži na fiksnoj lokaciji u svrhu pružanja javno dostupne telefonske usluge. Navedeni upitnik sastoji se od dva dijela, a isti sadrže sve potrebne podatke za provođenje postupaka iz članka 53. stavka 2. ZEK-a i članka 54. ZEK-a, te je iz samih upitnika razvidno u svrhu kojeg će se postupka podaci koristiti (utvrđivanje mjerodavnih tržišta podložnih prethodnoj regulaciji ili određivanje i analiza mjerodavnih tržišta podložnih prethodnoj regulaciji). Prvi dio upitnika se odnosi na uslugu pristupa javnoj komunikacijskoj mreži na fiksnoj lokaciji, a drugi dio se odnosi na javno

¹⁰ Pravni slijednik tvrtke HT-Hrvatske telekomunikacije d.d. Upis u sudski registar izvršen je 20. svibnja 2010.g.

¹¹ dalje u tekstu: nepokretne mreže

dostupnu telefonsku uslugu. Podaci traženi u navedenom upitniku odnose se na razdoblje koje obuhvaća drugo polugodište 2006. godine, cijelu 2007., 2008. i 2009. godinu (podaci su zatraženi na polugodišnjoj osnovi).

S obzirom da je HAKOM, osim na temelju vlastitih pretpostavki i iskustava iz zemalja Europske unije, želio izraditi upitnike i u suradnji s operatorima nepokretnih mreža, 25. veljače 2010. godine u prostorijama HAKOM-a je održan sastanak na kojem se pojasnio upitnik te su zatraženi komentari operatora. Na sastanak su bili pozvani svi gore navedeni operatori nepokretnih mreža.

HAKOM je 19. ožujka 2010. godine, a sukladno odluci Vijeća HAKOM-a od 12. ožujka 2010. godine, operatorima nepokretnih mreža poslao upitnik te odredio rok dostave ispunjenog upitnika, u pisanom i elektroničkom obliku, do 30. travnja 2010. godine. Operatori su dostavili podatke kako je navedeno u tablici 1.

Tablica 1 Zaprimanje upitnika - po operatoru

Red. Broj	NAZIV OPERATORA (operatori nepokretnih mreža)	Datum primitka ispunjenog upitnika
1.	Akton d.o.o.	Nije dostavio podatke
2.	Amis Telekom d.o.o.	03. svibnja 2010.
3.	B.Net Hrvatska d.o.o.	27. travnja 2010.
4.	Brzi-net d.o.o. ¹²	30. ožujka 2010.
5.	BT Net d.o.o.	17. svibnja 2010.
6.	Fenice Telekom d.o.o.	Nije dostavio podatke
7.	H1 Telekom d.d.	19. svibnja 2010.
8.	Hrvatski Telekom d.d. ¹³	18. svibnja 2010.
9.	IBM Hrvatska d.o.o.	20. travnja 2010.
10.	Iskon Internet d.d.	17. svibnja 2010.
11.	Magić telekom d.o.o.	30. travnja 2010.
12.	Metronet plavi d.o.o.	21. svibnja 2010.
13.	Metronet telekomunikacije d.d.	21. svibnja 2010.
14.	Nexcom d.o.o.	29. ožujka 2010.
15.	Novi net d.o.o.	04. lipnja 2010.
16.	OT – Optima Telekom d.d. ¹⁴	11. svibnja 2010.
17.	Primatel d.o.o.	Nije dostavio podatke
18.	Red Telekom d.o.o.	Nije dostavio podatke
19.	Selec d.o.o.	28. lipnja 2010.
20.	Softnet d.o.o.	14. travnja 2010.
21.	T-2 d.o.o.	23. travnja 2010.

¹² Operatori Brzi-net d.o.o., BT Net d.o.o., IBM Hrvatska d.o.o., Metronet plavi d.o.o., Nexcom d.o.o., Selec d.o.o., Softnet d.o.o., T-2 d.o.o i Telenet d.o.o. su izjavili kako, u razdoblju koje je obuhvaćeno upitnikom, nisu nudili usluge za koje se tražila dostava podataka

¹³ HT je 21. travnja 2010. godine zatražio produljenje roka za dostavu podataka što mu je i odobreno

¹⁴ Optima je 03. svibnja 2010. godine zatražila produljenje roka za dostavu podataka što joj je i odobreno

22.	Telenet d.o.o.	06. svibnja 2010.
23.	Vipnet d.o.o.	03. svibnja 2010.
24.	Voljatelj telekomunikacije d.o.o.	03. svibnja 2010.

HAKOM je, po primitku upitnika, započeo provođenje Testa tri mjerila na svim mjerodavnim tržištima javno dostupne telefonske usluge koja se pruža na fiksnoj lokaciji.

3. Utvrđivanje mjerodavnog tržišta

HAKOM je nacionalna regulatorna agencija za obavljanje regulatornih i drugih poslova u okviru djelokruga i nadležnosti određenih ZEK-om. U okviru svojih nadležnosti, HAKOM je zadužen za područje tržišnog natjecanja u elektroničkim komunikacijama te sukladno članku 53. stavku 1. i stavku 2. ZEK-a utvrđuje odlukom mjerodavna tržišta podložna prethodnoj (*ex-ante*) regulaciji.

Temeljem članka 53. stavka 1. ZEK-a, HAKOM utvrđuje mjerodavna tržišta podložna prethodnoj regulaciji, vodeći pritom osobito računa o mjerodavnoj Preporuci Europske komisije iz članka 52. stavka 4. ZEK-a.

Isto tako, u skladu s člankom 53. stavkom 2. ZEK-a, HAKOM može odlukom utvrditi da su i druga mjerodavna tržišta, osim mjerodavnih tržišta iz Preporuke Europske komisije, podložna prethodnoj regulaciji, ukoliko su na tim tržištima istodobno zadovoljena sljedeća tri mjerila:

1. prisutnost visokih i trajnih zapreka za ulazak na tržište, strukturne, pravne ili regulatorne prirode;
2. struktura tržišta koja ne teži razvoju djelotvornog tržišnog natjecanja unutar odgovarajućeg vremenskog okvira;
3. primjena mjerodavnih propisa o zaštiti tržišnog natjecanja sama po sebi ne omogućuje na odgovarajući način uklanjanje nedostataka na tržištu.

Sukladno članku 53. stavku 1. ZEK-a, Vijeće HAKOM-a je 12. ožujka 2010. godine Odlukom odredilo operatore koji su obvezni dostaviti sve potrebne podatke za utvrđivanje tržišta:

- *javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike.*

Navedeno tržište nije dio važeće Preporuke Europske komisije o mjerodavnim tržištima podložnima prethodnoj regulaciji, što znači da je Europska komisija zaključila da na mjerodavnom tržištu nisu istodobno zadovoljena tri mjerila iz članka 53. stavka 2. ZEK-a, odnosno upućuje na potrebu provođenja Testa tri mjerila radi ocjene djelotvornosti tržišnog natjecanja na navedenom tržištu.

4. Određivanje granica mjerodavnog tržišta za potrebe provođenja Testa tri mjerila

U procesu određivanja mjerodavnog tržišta odnosno granica samog tržišta, HAKOM je obavezan odrediti dimenziju usluga i zemljopisnu dimenziju, vodeći pritom osobito računa o mjerodavnim Smjernicama Europske komisije o analizi tržišta i utvrđivanju značajne tržišne snage te o mjerodavnoj pravnoj stečevini Europske unije iz područja tržišnog natjecanja.

Pri određivanju mjerodavnog tržišta odnosno dimenzije usluga i zemljopisne dimenzije polazi se od utvrđivanja zamjenjivosti ponude i zamjenjivosti potražnje. Pomoću zamjenjivosti na strani potražnje utvrđuju se usluge koje korisnici smatraju zamjenskim uslugama. Zamjenska usluga je svaka usluga koja s obzirom na svoja svojstva, cijenu, namjenu i navike korisnika može zamijeniti drugu uslugu i na taj način zadovoljiti istorodnu potrebu korisnika. S druge strane, zamjenjivost na strani ponude ukazuje na spremnost operatora da u kratkom, odnosno srednjem roku ponudi istovjetnu uslugu, bez izlaganja dodatnim troškovima.

Za razliku od potencijalne konkurencije, kod zamjenjivosti na strani ponude aktivni operator odmah reagira na povećanje cijene. Naime, potencijalni konkurenti trebaju više vremena kako bi počeli nuditi istovjetnu uslugu na tržištu. Nadalje, u slučaju postojanja zamjenjivosti na strani ponude već aktivni operatori se ne izlažu dodatnim troškovima, a ulazak potencijalnih konkurenata podrazumijeva značajne nenadoknadleve troškove (eng. *sunk cost*).

Jedan od načina kojim je moguće procijeniti postojanje zamjenjivosti na strani ponude i potražnje jest primjena testa hipotetskog monopola (hipotetsko povećanje cijene). Sukladno navedenom testu, postavlja se pitanje što se događa u situaciji malog, ali značajnog, trajnog povećanja cijena usluge uz pretpostavku da cijene svih drugih usluga ostanu iste, pri čemu se u pravilu u obzir uzima trajni rast cijena od 5% do 10%.

4.1. Trenutno stanje na tržištu nepokretnih mreža u svrhu pružanja javno dostupne telefonske usluge koja se pruža na fiksnoj lokaciji mreži u Republici Hrvatskoj

U razdoblju obuhvaćenom upitnicima, na tržištu nepokretnih mreža u Republici Hrvatskoj javno dostupnu telefonsku uslugu na komercijalnoj osnovi pružalo je sljedećih deset operatora¹⁵:

Amis Telekom d.o.o. - međunarodni operator, prisutan na hrvatskom tržištu od 2003. godine. Prva usluga koju je ponudio na domaćem tržištu bila je javno dostupna telefonska usluga u inozemstvo i prema pokretnim mrežama u Hrvatskoj putem VoIP-a. Odlukom HAT-a¹⁶, 28. travnja 2005. godine Amis je postao fiksni operator i postojećoj ponudi dodao javno dostupnu telefonsku uslugu prema nacionalnim i međunarodnim nepokretnim i pokretnim mrežama.

B.Net Hrvatska d.o.o. - vodeći ponuditelj usluga kabelaške distribucije i interneta na hrvatskom tržištu. Nastao spajanjem dva najveća kabelaška operatora – DCM d.o.o. i Adriatic

¹⁵ operatori su poredani abecednim redom

¹⁶ Hrvatska agencija za komunikacije

kabel d.o.o., B.net danas nudi cjelokupan spektar telekomunikacijskih usluga: kabelsku TV, internet i javno dostupnu telefonsku uslugu za privatne i poslovne korisnike.

H1 Telekom d.d. - osnovan je 19. listopada 1998. godine kao društvo s ograničenom odgovornošću pod nazivom Portus d.o.o. za građenje i trgovinu. Hrvatska agencija za telekomunikacije izdala je Društvu dozvolu za obavljanje javnih govornih usluga u nepokretnoj telekomunikacijskoj mreži bez uporabe radiofrekvencijskog spektra 17. prosinca 2004. godine, nakon čega H1 Telekom mijenja djelatnost poslovanja i registrira se pod nazivom Portus d.o.o. za telekomunikacijske usluge. Društvo je Rješenjem Trgovačkog suda u Splitu od 15. listopada 2007. godine preoblikovano u dioničko društvo, uz istodobnu promjenu naziva te od tada djeluje pod nazivom H1 Telekom d.d. za telekomunikacijske usluge, Split, Put Trščenice 10.

Hrvatski Telekom d.d. - dioničko društvo u pretežnom vlasništvu društva Deutsche Telekom AG. Osnovano je 28. prosinca 1998. godine u Republici Hrvatskoj sukladno odredbama Zakona o razdvajanju Hrvatske pošte i telekomunikacija na Hrvatsku poštu i Hrvatske telekomunikacije kojim je poslovanje prijašnjeg poduzeća Hrvatske pošte i telekomunikacija ("HPT s p.o.") razdvojeno i prenijeto na dva nova dionička društva: Hrvatske telekomunikacije d.d. (kasnije preimenovano u Hrvatski Telekom d.d.) i Hrvatska pošta d.d. koja su započela poslovati 01. siječnja 1999. godine. Tijekom 2002. godine osnovane su HT-mobilne komunikacije d.o.o. (kasnije preimenovano u T-Mobile Hrvatska d.o.o.) kao zasebno trgovačko društvo i ovisno društvo u potpunom vlasništvu Hrvatskih telekomunikacija d.d. namijenjeno pružanju usluga pokretnih telefonskih mreža. Promjenu identiteta na korporativnoj razini 2004. godine pratilo je formiranje robnih marki dvaju odvojenih segmenata Grupe, T-Com i T-Mobile. Pripajanjem društva T-Mobile Hrvatska d.o.o. društvu Hrvatski Telekom d.d, 01. siječnja 2010. godine objedinjeno je poslovanje T-Com-a i T-Mobile-a u jednu organizaciju.

Iskon Internet d.d. - osnovan je u Republici Hrvatskoj 1997. godine kao ISKON d.o.o. za telekomunikacije i informatiku. Hrvatski Telekom d.d. postao je, 30. svibnja 2006. godine vlasnikom 100% dionica Iskon Interneta. Nakon preuzimanja vlasništva od strane HT-a Iskon Internet je ostao samostalno društvo čije su poslovne aktivnosti usmjerene prema privatnim i poslovnim korisnicima kojima pruža usluge telefonskog (eng. *dial up*) pristupa internetu, širokopojasnog pristupa internetu, usluge stalne internetske veze i VPN povezivanja, javno dostupnu telefonsku uslugu i usluge prijenosa govora putem internet protokola, web hostinga te online marketinga.

Metronet telekomunikacije d.d. - utemeljene su u svibnju 2005. godine u Zagrebu s ciljem da se zadovolje kompleksne komunikacijske potrebe hrvatskog gospodarstva. Komunikacijska rješenja Metroneta prvenstveno su namijenjena poslovnim korisnicima koji u svome djelovanju trebaju najrazličitije vrste glasovnih, podatkovnih i video usluga.

OT – Optima Telekom d.d. - osnovana je 1994. godine pod nazivom Syskey d.o.o., a svoju glavnu djelatnost i svoj naziv promijenilo je u Optima Telekom d.o.o. 22. travnja 2004. godine. Vijeće Hrvatske agencije za telekomunikacije dodijelilo je Optimi dozvolu za javnu govornu uslugu u nepokretnoj mreži 19. studenog 2004. godine na razdoblje od 30 godina, a ista je započela pružati svoje telekomunikacijske usluge u svibnju 2005. godine. Glavna djelatnost Društva je pružanje telekomunikacijskih usluga privatnim i poslovnim korisnicima na hrvatskom tržištu. Optima Telekom se u početku fokusirala na poslovne korisnike, no

ubrzo nakon početka poslovanja započela je ciljati na tržište privatnih korisnika nudeći pakete u kojima nudi i javno dostupnu telefonsku uslugu.

Primatel d.o.o. - osnovan je 2005. godine i operator je javno dostupne telefonske usluge na području Republike Hrvatske. Osim navedene usluge, Primatel d.o.o. pruža usluge pristupa Internetu te ostale telekomunikacijske usluge.

Vipnet d.o.o. - od srpnja 1999. godine prvi privatni mobilni operator u Hrvatskoj, a u rujnu 2006. godine je privatnim korisnicima te malim i srednjim tvrtkama ponudio zamjenu fiksne telefonske linije uslugom Vodafone Homebox, za razgovore i pristup internetu. U ožujku 2008. godine Vipnet je uveo prvu fiksnu liniju s nepretplatničkim odnosom u Hrvatskoj - Vipme Homebox.

Voljatel telekomunikacije d.o.o. - međunarodna tvrtka, prisutna na hrvatskom tržištu telekomunikacijskih usluga od 2003. godine, registrirana za obavljanje cjelokupnog opsega telekomunikacijskih usluga.

4.2. Trenutni status operatora sa znatnijom tržišnom snagom na tržištu usluga nepokretnih javnih telefonskih mreža

„ZOT-om je bilo propisano da operator koji ima tržišni udjel veći od 25% na određenom mjerodavnom tržištu ima znatniju tržišnu snagu na istom. ZOT se temeljio na regulatornom okviru iz 1998. godine koji je propisivao da je tržišni udjel veći od 25% dovoljan za određivanje operatora sa znatnijom tržišnom snagom na mjerodavnom tržištu.“

Vijeće Hrvatske Agencije za telekomunikacije je 14. rujna 2006. godine donijelo Odluku¹⁷ kojom se utvrđuju operatori sa zajedničkom znatnijom tržišnom snagom na mjerodavnom tržištu usluga nepokretnih javnih telefonskih mreža. U skladu s navedenom odlukom operatori HT i Iskon Internet proglašeni su operatorima sa zajedničkom znatnijom tržišnom snagom na tržištu usluga nepokretnih javnih telefonskih mreža¹⁸ na temelju 99,50% udjela od ukupnih prihoda od telefonskog prometa u javnim nepokretnim mrežama.

Nadalje, Vijeće Hrvatske agencije za telekomunikacije je 17. prosinca 2007. godine objavilo popis mjerodavnih tržišta u kojem je navedeno da su HT i Iskon Internet operatori sa zajedničkom znatnijom tržišnom snagom na tržištu usluga nepokretnih javnih telefonskih mreža čime je podredno produžen njihov status operatora sa znatnijom tržišnom snagom iz odluke od 14. rujna 2006. godine. Na temelju statusa operatora sa zajedničkom znatnijom tržišnom snagom, HT i Iskon Internet obvezni¹⁹ su, sukladno članku 63. stavku 3. ZOT-a, ishoditi prethodnu suglasnost za cijene usluga koje su obavljali na tržištu javne govorne usluge u nepokretnoj mreži, a Vijeće HAKOM-a je istu suglasnost izdavalo za cijene za koje je prethodno utvrdilo da ispunjavaju načela troškovne usmjerenosti i transparentnosti. Slijedom navedenog, predmetno je tržište bilo predmet jake regulacije od strane HAKOM-a,

¹⁷ Klasa: UP/I-344-01/06-01/220; ur.broj: 376-06-12

¹⁸ Tržište usluga nepokretnih javnih telefonskih mreža čine: tržište javnih govornih usluga na području Republike Hrvatske i tržište prijenosa govora, zvuka, podataka, dokumenata, slika i drugog u nepokretnoj telekomunikacijskoj mreži na području Republike Hrvatske

¹⁹ Navedena obveza operatora vrijedi do donošenja konačne odluke sukladno ZEK-u

posebno u dijelu koji se odnosi na cijene usluga. Ostale regulatorne obveze HT-a proizlaze također iz odredbi ZOT-a²⁰, a iste se ne odnose na Iskon Internet.

4.3. Mjerodavno tržište u dimenziji usluga

Učinci zamjenjivosti na strani potražnje na maloprodajnoj razini predstavljaju učinke zamjenjivosti javno ponuđenih elektroničkih komunikacijskih usluga na mjerodavnom tržištu zbog kojih korisnici mogu odgovoriti na povećanje cijene jedne usluge prelaskom na potrošnju druge usluge istog operatora ili iste, odnosno zamjenskih usluga ostalih operatora na mjerodavnom tržištu. Drugim riječima, zamjenjivost na strani potražnje događa se u trenutku kada korisnik određene usluge prelazi na druge, zamjenske usluge kao odgovor na relativno povećanje cijene usluge koju koristi.

U teoriji, ako operator koji nudi uslugu poveća cijenu te usluge, korisnici su u mogućnosti prijeći na zamjenske usluge drugih operatora te operatora koji je povisio cijenu svojih usluga prisiliti da cijene vrati na razinu na kojoj su bile iz razloga što će u suprotnom početi gubiti korisnike, a samim time i tržišni udjel. Primjena prethodno navedenog argumenta ovisi o snazi zamjenjivosti na strani potražnje, odnosno, što je zamjenjivost na strani potražnje jače izražena, operatori su više ograničeni u mogućnosti povećavanja cijena usluga koje nude svojim korisnicima.

Maloprodajna usluga poziva iz nepokretnih mreža (javno dostupna telefonska usluga koja se pruža na fiksnoj lokaciji) odnosi se na sve vrste poziva krajnjeg korisnika iz javne nepokretne mreže, a to su:

- pozivi prema zemljopisnim brojevima (prema nacionalnim nepokretnim mrežama);
- pozivi prema brojevima u nacionalnim pokretnim elektroničkim komunikacijskim mrežama;
- pozivi prema međunarodnim brojevima;
- pozivi prema Internet brojevima²¹;
- pozivi prema ostalim nezemljopisnim brojevima (usluge s dodanom vrijednosti²²;
- usluge besplatnog poziva²³, usluge jedinstvenog pozivnog broja²⁴).

U ovom poglavlju HAKOM je odredio granice tržišta javno dostupne telefonske usluge koja se pruža na fiksnoj lokaciji na način da je razmotrio i druge načine komunikacije kao moguće zamjenske usluge pozivima iz nepokretnih komunikacijskih mreža, pripadaju li sve vrste poziva istom mjerodavnom tržištu te odnose li se sve vrste poziva i eventualne zamjenske usluge na privatne i poslovne korisnike.

4.3.1. Zamjenske usluge pozivima iz nepokretnih komunikacijskih mreža

a) Pozivi iz pokretnih mreža

²⁰ Na snazi do 01. srpnja 2008. godine kada na snagu stupa ZEK. Međutim, sukladno članku 128. ZEK-a obveze nametnute ZOT-om ostaju na snazi do završetka postupka analize tržišta

²¹ Sukladno Planu numeriranja

²² Sukladno Planu numeriranja

²³ Sukladno Planu numeriranja

²⁴ Sukladno Planu numeriranja

na strani potražnje

Prvi korak prilikom određivanja tržišta javno dostupne telefonske usluge u dimenziji usluga jest utvrđivanje zamjenjivosti poziva iz nepokretnih mreža pozivima iz pokretnih mreža. Naime, krajnji korisnik koji želi ostvariti poziv, može to učiniti koristeći nepokretnu ili pokretnu mrežu. Na izbor korisnika u prethodno navedenom slučaju u bitnome utječu dva elementa: funkcionalnost i cijene usluga. Isto tako, hoće li se krajnji korisnik prije odlučiti za pozive iz pokretne nego za pozive iz nepokretne mreže, ovisi o tome želi li zamijeniti pozive iz nepokretne mreže pozivima iz pokretne na osnovi pojedinog poziva (eng. *call-by-call basis*) ili će sve pozive iz nepokretne mreže zamijeniti onima iz pokretne.

Pokretnost (eng. *mobility*) najjasnije prikazuje funkcionalne razlike između poziva iz nepokretnih i poziva iz pokretnih mreža. Naime, dok je pristup pokretnim mrežama moguć neovisno o lokaciji, pristup nepokretnim mrežama moguć je samo na određenoj, fiksnoj lokaciji. Iz prethodno navedenog se lako može zaključiti kako je korisnik koji ostvaruje pristup i pokretnoj i nepokretnoj mreži, u mogućnosti zamijeniti samo pozive iz nepokretne mreže pozivima iz pokretne, ali ne i obrnuto. Da bi se promatrane dvije vrste poziva mogle smatrati zamjenskim uslugama, potrebno je da iste budu zamjenjive u oba smjera, a što ovdje nije slučaj.

Osim gore navedenih funkcionalnih razlika, između poziva započetih u nepokretnim mrežama i onih započetih u pokretnim mrežama, postoje i određene cjenovne razlike koje, po mišljenju HAKOM-a utječu na percepciju i navike krajnjih korisnika.

Tablica 2 Maloprodajne cijene mjesnih i/ili međumjesnih poziva iz nepokretne i pokretne mreže HT-a

	nepokretna	pokretna
nepokretna	0,28/0,14*	1,78/0,89*
pokretna	1,99** 0,99***	1,99** 0,99***

Cijene poziva su izražene u HRK po minuti poziva; PDV uključen

* cijena poziva u vrijeme niže tarife (19:00-07:00)

** cijena poziva prema ostalim mrežama (iz cjenika za korisnike u nepretplatničkom odnosu, Simpa Tarife „Zabava“, „Ekipa“ i „Plan“); korisnik plaća i naknadu za uspostavu poziva u iznosu od 0,25 kn/min

*** cijena poziva prema ostalim mrežama (iz cjenika za korisnike u pretplatničkom odnosu, tarifni paket „Tarifa za sve 60“); korisnik plaća i naknadu za uspostavu poziva od 0,25 kn/min

Tablica 3 Maloprodajne cijene međunarodnih poziva iz nepokretne i pokretne mreže HT-a

	nepokretna	pokretna
nepokretna	2,28*	3,32*
pokretna	4,27**/3,78***	4,27**/3,78***

Cijene poziva su izražene u HRK po minuti poziva; PDV uključen

* cijena poziva prema brojevima u tarifnoj zoni „Europa 1“

** cijena poziva prema brojevima u tarifnoj skupini 1 u vrijeme više tarife (iz cjenika za korisnike u pretplatničkom odnosu, tarifni paket „Tarifa za sve 60“, odnosno, iz cjenika za korisnike u nepretplatničkom odnosu, Simpa Tarife „Zabava“, „Ekipa“, i „Plan“)

*** cijena poziva prema brojevima u tarifnoj skupini 1 u vrijeme niže tarife (iz cjenika za korisnike u pretplatničkom odnosu, tarifni paket „Tarifa za sve 60“, odnosno, iz cjenika za korisnike u nepretplatničkom odnosu, Simpa Tarife „Zabava“, „Ekipa“, i „Plan“)

Na osnovu postojećih cijena poziva iz nepokretne i poziva iz pokretne mreže, prema podacima iz tablice 2 i tablice 3, HAKOM zaključuje kako je cjenovna situacija takva, da čak i hipotetsko povećanje cijena poziva iz nepokretnih mreža, ne bi utjecalo na potpunu zamjenjivost istih pozivima iz pokretnih mreža. Naime, čak i uz navedeno povećanje, cijene poziva iz nepokretnih mreža još bi uvijek bile na nižoj razini od cijena poziva iz pokretnih prema nepokretnim mrežama. Slična je situacija i kod poziva prema pokretnim mrežama. Naime, iako cijene poziva iz pokretnih mreža bilježe kontinuirani pad, ipak su i dalje cijene poziva iz pokretnih prema nepokretnim mrežama više od cijena takvih poziva upućenih iz nepokretnih mreža. Nešto je povoljnija situacija kada je riječ o pozivima unutar ili između pokretnih mreža, međutim, uzevši u obzir da promatrane vrste poziva nisu međusobno potpuno zamjenjive te radi prethodno utvrđenih cjenovnih razlika, pozivi započeti iz pokretnih mreža ne mogu se, na strani potražnje smatrati zamjenskim uslugama pozivima započetim iz nepokretnih mreža.

na strani ponude

Zamjenjivost poziva započetih u nepokretnim mrežama pozivima započetim u pokretnim mrežama na strani ponude podrazumijeva da operator usluga pokretne javne komunikacijske mreže, reagirajući na povećanje cijene poziva iz nepokretnih mreža, brzo i uz relativno male troškove počne nuditi te pozive. Operator usluga pokretne javne komunikacijske mreže koji bi želio ući na tržište javno dostupne telefonske usluge koja se pruža na fiksnoj lokaciji morao bi ponuditi uslugu koja po cijeni i kvaliteti odgovara pozivima započetim u nepokretnim mrežama. Pružanje takve usluge bi od operatora zahtijevalo značajne prilagodbe i nadogradnju postojeće vlastite pristupne mreže pa zbog iznimno visokih troškova potrebnih za razvoj takve infrastrukture, od kojih je većina nenadoknadiiva, zamjenjivost na strani ponude nije vjerojatna tijekom razdoblja na koje se odnosi ovaj dokument.

U skladu s prethodno navedenim, HAKOM smatra da se pozivi započeti u pokretnim mrežama na strani ponude ne mogu smatrati zamjenskom uslugom pozivima započetim u nepokretnim mrežama, odnosno da ne postoji operator usluga pokretne javne komunikacijske mreže koji bi u slučaju malog, ali značajnog trajnog povećanja cijene poziva iz nepokretnih mreža, u razumnom roku i uz relativno male troškove bio u mogućnosti ponuditi iste pozive krajnjim korisnicima.

b) Pozivi putem usluge odabira i predodabira operatora (CS/CPS pozivi)

na strani potražnje

Krajnji korisnik koji koristi usluge poziva i pristupa od bivšeg monopolista, može u svakom trenutku odlučiti koristiti usluge poziva nekog drugog operatora, a koje taj operator pruža putem usluge odabira i predodabira operatora. Funkcionalno, usluga poziva putem odabira i predodabira operatora predstavlja uslugu identičnu pozivu iz mreže operatora koji pruža uslugu pristupa krajnjem korisniku, i u mogućnosti je stvoriti konkurentski pritisak na povećanje cijena hipotetskog monopolista u dostatnoj mjeri, odnosno, u slučaju povećanja maloprodajnih cijena poziva hipotetskog monopolista, krajnji korisnici mogu prijeći na istovrsne usluge drugog operatora, odnosno na usluge koje se pružaju putem usluge odabira i predodabira operatora, kao što je i vidljivo iz tablice 4.

Tablica 4 Usporedba cijena (HT i CPS operatori)

nacionalni pozivi	Super 60	Normal paket	H1 PLAVO	H1 CRVENO	Optimin	Optimax	Dualplay paket	Tripleplay paket
	kn/min	kn/min	kn/min	kn/min	kn/min	kn/min	kn/min	kn/min
pozivi prema nepokretnim mrežama	0,23	0,27		0,26	0,22	0,21	0,16	0,16
lokalni pozivi			0,22					
nacionalni pozivi			0,27					
pozivi prema pokretnim mrežama	1,45	1,61	1,54	1,66	1,41	1,33		
međunarodni pozivi	Super 60	H1 PLAVO	H1 CRVENO	Optimin	Optimax	Dualplay paket		
	kn/min	kn/min	kn/min	kn/min	kn/min	kn/min	kn/min	kn/min
pozivi prema nepokretnim međunarodnim mrežama								
Europa 1	1,85	1,71	1,71	1,53	1,44	1,39		
Europa 2	2,25	2,08	2,08	1,85	1,74	1,69		
Svijet 1	3,5	3,23	3,23	2,85	2,68	2,63		
Svijet 2	7	6,46	6,46	5,65	5,3	5,25		
pozivi prema pokretnim međunarodnim mrežama								
Europa 1	2,7	2,83	2,83	2,48	2,36	2,3		
Europa 2	2,1	2,2	2,2	1,94	1,84	1,79		
Svijet 1	2,5	2,62	3,23	2,3	2,18	2,13		
Svijet 2	3,5	3,67	6,46	3,2	3,03	2,98		

Uzevši u obzir da je korištenjem usluge predodabira operatora korisnik do sad dobivao dva telefonska računa, jedan kojim je plaćao pretplatu, a drugi za ostvarene mjesne i/ili međumjesne (pozivi prema nepokretnim i pokretnim mrežama) i međunarodne pozive, operatoru čiju uslugu koristi, HAKOM je na tržištu pristupa javnoj komunikacijskoj mreži na fiksnoj lokaciji za privatne i poslovne korisnike predložio uvođenje usluge najma korisničke linije koja bi zapravo novim operatorima putem indirektnog pristupa mreži omogućila jedan račun prema krajnjem korisniku, čime, po mišljenju HAKOM-a, sa stajališta krajnjeg korisnika nestaju sve razlike vezane uz korištenje javne govorne usluge pristupnog operatora i usluge predodabira operatora.

Sukladno svemu navedenom, HAKOM smatra kako pozivi putem usluge odabira i predodabira operatora predstavljaju zamjensku uslugu pozivima iz nepokretne mreže.

na strani ponude

Kao što je već prethodno spomenuto, veleprodajna usluga predodabira operatora olakšava ulazak na tržište novim operatorima koji namjeravaju ili žele ponuditi korisnicima javno dostupnu telefonsku uslugu. S obzirom da je oprema potrebna za pružanje poziva prema nepokretnim mrežama ista kao i oprema potrebna za pružanje poziva prema pokretnim mrežama, operator koji namjerava ući na tržište i započeti nuditi uslugu predodabira operatora može jednostavno, uz minimalne nenadoknadleve troškove i u kratkom razdoblju, uz pozive prema nepokretnim mrežama nuditi i pozive prema pokretnim mrežama. Identična je situacija i s operatorima koji pozive krajnjim korisnicima nude koristeći vlastitu mrežnu infrastrukturu.

Nastavno na navedeno te uzevši u obzir da je HAKOM na tržištu pristupa javnoj komunikacijskoj mreži na fiksnoj lokaciji za privatne i poslovne korisnike predložio uvođenje usluge najma korisničke linije za korisnike usluge predodabira operatora (profil „svi pozivi“), koja bi zapravo novim operatorima putem indirektnog pristupa mreži omogućila ispostavljanje jednog računa prema krajnjem korisniku, čime se ponuda novih operatora izjednačava s ponudom bivšeg monopolista, HAKOM zaključuje kako su pozivi putem usluga odabira i predodabira operatora zamjenska usluga pozivima iz nepokretne mreže.

c) Pozivi putem internetskog protokola (VoIP)

na strani potražnje

Maloprodajna usluga poziva (javno dostupna telefonska usluga) jesu i upravljani pozivi putem internetskog protokola (VoIP) kod kojih se prijenos govora pruža putem internetskog protokola i koji u potpunosti prolazi kroz mrežu operatora, a pritom osigurava poseban virtualni kanal za govor. Prilikom razmatranja zamjenjivosti na strani potražnje, HAKOM stavlja u odnos javno dostupnu telefonsku uslugu kao osnovu i razne vrste poziva putem internetskog protokola (VOIP) kao potencijalne zamjenske usluge javno dostupnoj telefonskoj usluzi.

Usluga prijenosa govora putem internetskog protokola (VoIP), obuhvaća sve vrste prijenosa govora putem internetskog protokola, a koje mogu biti upravljane i neupravljane.

U slučaju druge vrste upravljanih (eng. *managed*) poziva putem internetskog protokola (VoIP) riječ je o usluzi prijenosa govora koja se pruža putem internetskog protokola i koja u potpunosti prolazi kroz mrežu operatora, međutim ne osigurava poseban virtualni kanal za prijenos govora. Zbog spomenutih karakteristika, prije svega nepostojanja posebnog virtualnog kanala za prijenos govora, ni kvaliteta ove vrste VoIP poziva ne odgovara u potpunosti kvaliteti javno dostupne telefonske usluge u nepokretnoj mreži. Drugim riječima, ovakav upravljani VoIP poziv nema garantiranu kvalitetu te kao takav ne predstavlja zamjensku uslugu pozivima započetim iz nepokretnih mreža.

U slučaju „nevođenih/neupravljanih“ (eng. *non-managed*) poziva putem internetskog protokola govori se o usluzi prijenosa govora koja se pruža putem internetskog protokola, ali koja u isto vrijeme u jednom svom dijelu prolazi kroz javni internet (VoI) i kao takva nema garantiranu kvalitetu. Prilikom analize zamjenjivosti potražnje važno je napomenuti da navedena usluga nema garantiranu kvalitetu pružanja usluge, odnosno ne odgovara kvaliteti javno dostupne telefonske usluge u nepokretnoj mreži, i kao takva ne predstavlja zamjensku uslugu pozivima započetim iz nepokretnih mreža.

na strani ponude

Iako postoje bitne razlike u opremi i načinu pružanja standardne (PSTN) javno dostupne telefonske usluge i prijenosa govora putem internetskog protokola (VoIP), HAKOM smatra kako bi u slučaju malog, ali značajnog, trajnog povećanja cijena standardne javno dostupne telefonske usluge ostali operatori (postojeći ili oni koji tek namjeravaju ući na tržište), kao odgovor na spomenuto povećanje, mogli ponuditi uslugu prijenosa govora putem internetskog protokola (VoIP) osiguravajući poseban virtualni kanal za govor, pri čemu bi takva usluga u potpunosti odgovarala standardnoj PSTN usluzi. Postojeće veleprodajne usluge koje osiguravaju ostalim operatorima uvjete za pružanje navedene usluge, kao i dosadašnja ulaganja u vlastite mreže omogućuju operatorima da u relativno kratkom roku i bez izlaganja većim dodatnim troškovima ponude korisnicima traženu uslugu. U skladu s navedenim, HAKOM smatra kako je na strani ponude prijenos govora putem internetskog protokola (VoIP) koji odgovara kvaliteti javno dostupne telefonske zamjenske usluga standardnoj (PSTN) javno dostupnoj telefonskoj usluzi.

4.3.2. Određivanje tržišta prema vrstama poziva

a) Mjesni/međumjesni i međunarodni pozivi

na strani potražnje

Nakon što je u prethodnom poglavlju HAKOM odredio kako definicija mjerodavnog tržišta obuhvaća pozive započete u nepokretnim mrežama, u idućem je koraku potrebno odrediti pripadaju li istom tržištu pozivi upućeni iz nepokretnih mreža prema brojevima u nacionalnim mrežama i pozivi upućeni iz nepokretnih mreža prema brojevima u međunarodnim mrežama.

Prema mišljenju HAKOM-a, sa stajališta krajnjeg korisnika, pozivi upućeni iz nepokretnih mreža prema brojevima u nacionalnim mrežama i oni upućeni prema brojevima u međunarodnim mrežama, ne mogu pripadati istom mjerodavnom tržištu. Osnovna razlika između ovih poziva leži u činjenici da jedni završavaju u mrežama nacionalnih operatora, dok drugi završavaju u mrežama međunarodnih operatora. Budući da većina korisnika u Hrvatskoj ne ostvaruje pristup nekoj od međunarodnih mreža, korisnika koji trenutno nije uz svoj telefon²⁵ u Republici Hrvatskoj nije moguće dobiti ni pozivom na broj u međunarodnoj mreži. Drugim riječima, pozivatelj koji upućuje poziv korisniku usluga nekog od nacionalnih operatora, te ga ne uspije dobiti na broj u nacionalnoj mreži, nije u mogućnosti umjesto pozivanja broja u nacionalnoj mreži pozvati broj u međunarodnoj mreži te na taj način uspostaviti željeni poziv.

Nadalje, uzevši u obzir da su cijene usluge završavanja (terminacije) poziva u međunarodnim mrežama više od cijena usluge završavanja (terminacije) poziva u nacionalnim mrežama, više su i same cijene poziva upućenih iz nepokretnih mreža prema brojevima u međunarodnim mrežama. Čak je i sama tarifna struktura poziva upućenih prema brojevima u međunarodnim mrežama različita od tarifne strukture poziva upućenih prema brojevima u nacionalnim mrežama. U skladu s europskom praksom, i u Republici Hrvatskoj je uobičajeno da operatori grupiraju zemlje u određene tarifne skupine/zone prema kojima se primjenjuju jedinstvene cijene pri čemu su u pravilu najčešće pozivane zemlje i najjeftinije.

Uzevši u obzir prethodno navedene razlike, HAKOM smatra kako je na strani potražnje, za pozive upućene iz nepokretnih mreža prema brojevima u međunarodnim mrežama i pozive upućeni iz nepokretnih mreža prema brojevima u nacionalnim mrežama, potrebno odrediti zasebna tržišta.

na strani ponude

U ovom dijelu HAKOM je razmatrao spremnost nacionalnih operatora usluga nepokretnih mreža, da kao odgovor na malo, ali značajno, trajno povećanje cijena poziva prema brojevima u međunarodnim mrežama, u relativno kratkom razdoblju i bez značajnih troškova ponude navedene pozive. U Republici Hrvatskoj, trenutno svi operatori pružaju korisnicima uslugu poziva prema brojevima u nacionalnim i prema brojevima u međunarodnim mrežama. Nacionalni operatori koji namjeravaju korisnicima ponuditi pozive prema brojevima u međunarodnim mrežama, trebali bi s jednim ili više međunarodnih operatora sklopiti ugovore o međupovezivanju, a isto, prema mišljenju HAKOM-a iziskuje minimalne nenadoknadle troškove.

²⁵ Pojam telefon stoji za broj u nepokretnoj i/ili pokretnoj mreži samog korisnika

Uzevši u obzir da operatori koji trenutno korisnicima nude pozive iz nepokretnih mreža, istovremeno nude i pozive upućene prema brojevima u nacionalnim i prema brojevima u međunarodnim mrežama, HAKOM smatra kako su navedeni pozivi komplementarne usluge koje korisnici ne razdvajaju prilikom ugovaranja javno dostupne telefonske usluge, te da uz prethodno spomenute minimalne nenadoknadive prateće troškove pružanja poziva prema brojevima u međunarodnim mrežama u odnosu na pozive prema nacionalnim brojevima, ne postoje prepreke zbog kojih operator koji pruža pozive iz nepokretnih mreža ne bi bio u mogućnosti korisnicima ponuditi obje navedene vrste poziva. Jednako tako, i operatori koji krajnjim korisnicima nude ili tek žele ponuditi pozive putem predodabira operatora, mogu, uz gore spomenute minimalne nenedokandive prateće troškove, pored mjesnih i/ili međumjesnih poziva nuditi i međunarodne.

Uzevši u obzir prethodno navedeno, moglo bi se zaključiti da na strani ponude pozivi upućeni prema brojevima u nacionalnim i pozivi prema brojevima u međunarodnim mrežama mogu pripadati istom mjerodavnom tržištu, ali je HAKOM, zbog značajnih razlika na strani potražnje zaključio kako je ove dvije vrste poziva potrebno svrstati na različita tržišta.

b) Pozivi prema brojevima u nepokretnim mrežama i pozivi prema brojevima u pokretnim mrežama

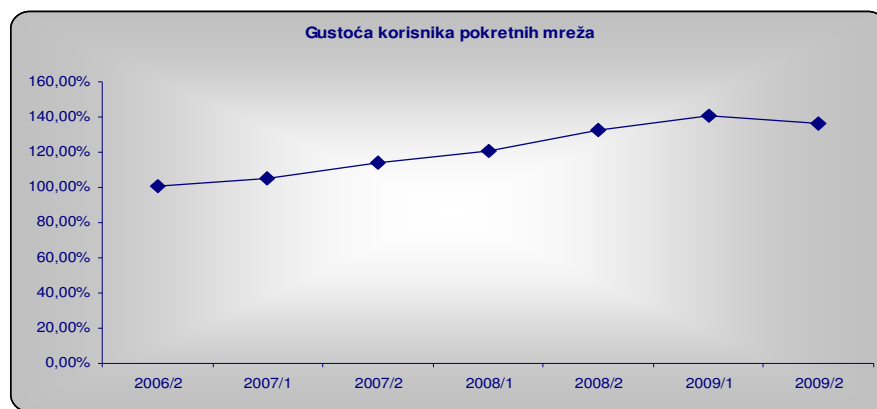
na strani potražnje

Nakon što je prethodno odredio kako mjesni i/ili međumjesni i međunarodni pozivi iz nepokretnih mreža pripadaju različitim tržištima, u ovom poglavlju HAKOM razmatra mogućnost zamjene još dviju vrsta poziva iz nepokretnih mreža: poziva prema brojevima u nepokretnim mrežama (eng. *fixed-to-fixed*) i poziva prema brojevima u pokretnim mrežama (eng. *fixed-to-mobile*).

Na zamjenjivost poziva iz nepokretnih mreža prema brojevima u nepokretnim mrežama pozivima prema brojevima u pokretnim mrežama, utječe niz čimbenika.

Naime, pozivatelj uvijek ima mogućnost, umjesto upućivanja poziva na broj u nepokretnoj mreži, dobiti traženog korisnika na njegov broj u pokretnoj mreži, ukoliko ga krajnji korisnik posjeduje.

Slika 1 Gustoća korisnika pokretnih mreža

Izvor: www.hakom.hr

Kako je vidljivo iz slike 1, gustoća korisnika pokretnih mreža u promatranom razdoblju bilježi porast u iznosu od 35,46% s obzirom da je ista u drugom polugodištu 2006. godine iznosila svega 100,62%, a prema podacima za drugo polugodište 2009. godine iznosi 136,08%.

Iz navedene perspektive, odnosno zbog dostupnosti pojedinog korisnika i putem broja u pokretnoj mreži, poziv upućen na broj u pokretnoj mreži može se smatrati zamjenskom uslugom pozivu upućenom na broj u nepokretnoj mreži.

Nadalje, uzimajući u obzir činjenicu da su cijene poziva upućenih iz nepokretnih mreža u pokretnu mrežu nešto više od cijena poziva iz nepokretne mreže u nepokretnu mrežu, a što je vidljivo iz tablice 5, nije realno očekivati da će korisnik zamijeniti sve svoje pozive prema nepokretnoj mreži pozivima prema pokretnim mrežama.

Tablica 5 Maloprodajne cijene međunarodnih poziva iz nepokretne mreže HT-a

	nepokretna	pokretna
nepokretna	2,28	3,32

Cijene su izražene u HRK po minuti poziva; PDV uključen

Sukladno navedenom, zamjena poziva iz nepokretne u nepokretnu mrežu pozivima iz nepokretne u pokretnu, od strane cjenovno osjetljivog pozivatelja, realna je u situaciji kada je važno u određenom trenutku uspostaviti poziv, stoga se pozivi iz nepokretne u pokretnu mrežu u opisanoj situaciji mogu smatrati zamjenskim uslugama. Isto tako, HAKOM smatra kako je opisana zamjenjivost potrebno promatrati u širem okviru, odnosno vodeći računa o kontinuiranom rastu broja i trajanja poziva upućenih iz nepokretnih prema pokretnim mrežama.

Nadalje, HAKOM smatra kako korisnici navedene vrste poziva smatraju komplementarnim uslugama, posebno stoga što ugovaranjem javno dostupne telefonske usluge na fiksnoj lokaciji, korisnici ne razdvajaju ove vrste poziva, odnosno istovremeno ostvaruju mogućnost poziva prema pokretnim i poziva prema nepokretnim mrežama.

Slijedom svega prethodno navedenog, HAKOM smatra kako su, mjesni i/ili međumjesni pozivi iz nepokretnih mreža prema brojevima u pokretnim mrežama i pozivi iz nepokretnih mreža prema brojevima u nepokretnim mrežama komplementarne usluge koje na strani potražnje čine sastavni dio istog mjerodavnog tržišta.

na strani ponude

U ovom poglavlju HAKOM procjenjuje mogućnost hipotetskog monopolista da podigne cijene poziva iz nepokretnih u pokretnu mrežu iznad konkurentske razine, bez da ga u tome ograniče ili spriječe ostali operatori (bilo postojeći bili potencijalni koji tek trebaju ući na tržište) ponudom upravo takvih poziva.

Kao što je već spomenuto u prethodnom poglavlju, operatori usluga nepokretnih mreža trenutno nude sve vrste poziva, pri čemu ne razlikuju u bitnome niti ne razdvajaju pozive prema nepokretnim i pozive prema pokretnim mrežama.

Nadalje, veleprodajna usluga započinjanja (originacije) poziva u svrhu pružanja usluge predodabira operatora krajnjim korisnicima, uvelike olakšava ulazak na tržište novim operatorima koji namjeravaju ili žele ponuditi korisnicima javno dostupnu telefonsku uslugu. S obzirom da je oprema potrebna za pružanje poziva prema nepokretnim mrežama ista kao i oprema potrebna za pružanje poziva prema pokretnim mrežama, operator koji namjerava ući na tržište i započeti nuditi uslugu odabira ili predodabira operatora može jednostavno, uz minimalne nenadoknadive troškove i u kratkom razdoblju, uz pozive prema nepokretnim mrežama nuditi i pozive prema pokretnim mrežama. Identična je situacija i s operatorima koji pozive krajnjim korisnicima nude koristeći vlastitu mrežnu infrastrukturu.

Slijedom navedenog, HAKOM zaključuje kako mjesni i/ili međumjesni pozivi iz nepokretnih mreža prema brojevima u pokretnim mrežama i pozivi iz nepokretnih mreža prema brojevima u nepokretnim mrežama čine sastavni dio istog tržišta.

c) Pozivi prema Internet brojevima²⁶

na strani potražnje

Pozive prema Internet brojevima ostvaruju korisnici koji pristupaju Internetu putem uskopojasne veze (eng. *dial-up*). Uskopojasni pristup Internetu se ostvaruje kada korisnik bira broj koji je dodijeljen određenom operatoru usluge pristupa Internetu (eng. *ISP-Internet Service Provider*). Funkcionalno, govorni pozivi i uskopojasni pristup Internetu služe u različite svrhe, zbog čega poziv kojim se ostvaruje pristup Internetu ne može biti zamjena za govorni poziv i obrnuto.

Iako svi operatori koji nude govorne pozive korisnicima usluga nepokretnih mreža, također nude i cijeli spektar usluga, što uključuje i pozive prema Internet brojevima, te neovisno o tome što korisnik, kada ugovara javno dostupnu telefonsku uslugu, odnosno pozive, ne ugovara odvojeno govorne pozive prema nepokretnim mrežama i pozive prema Internet brojevima, HAKOM zbog prvotno spomenute razlike u funkcionalnosti ovih vrsta poziva, iste smatra komplementarnim uslugama koje, kao takve, ne pripadaju istom tržištu.

na strani ponude

Prilikom procjenjivanja spremnosti operatora usluge pristupa Internetu da u slučaju malog, ali značajnog, trajnog povećanja cijena govornih poziva iz nepokretnih mreža, ponude takve pozive u kratkom roku i bez izlaganja dodatnim troškovima, kao odgovor na spomenuto povećanje, HAKOM je zaključio kako su svi operatori usluge uskopojasnog pristupa Internetu (postojeći ili oni koji tek namjeravaju ući na tržište) na temelju usluge odabira ili predodabira operatora u mogućnosti ponuditi korisnicima i uslugu govornih poziva iz nepokretnih mreža.

Uzevši u obzir prethodno navedeno, moglo bi se zaključiti kako na strani ponude nema potrebe za određivanjem zasebnih tržišta za pozive prema Internet brojevima i govornih poziva iz nepokretnih mreža. Ipak, zbog značajnih razlika na strani potražnje, HAKOM smatra kako javno dostupna telefonska usluga koja se pruža na fiksnoj lokaciji i pozivi prema Internet brojevima, ne mogu biti sastavni dio istog mjerodavnog tržišta, odnosno kako isti čine dva zasebna tržišta.

²⁶ Sukladno Planu numeriranja

d) Pozivi prema zemljopisnim i nezemljopisnim brojevima

na strani potražnje

Prema ZEK-u, zemljopisni broj je broj iz nacionalnog Plana numeriranja u kojem dio njegovih znamenaka ima zemljopisno značenje koje se upotrebljava za usmjeravanje poziva na fizičko mjesto priključne točke mreže. Pojam nezemljopisni broj, također sukladno ZEK-u, označava broj iz nacionalnog Plana numeriranja koji nije zemljopisni broj, a obuhvaća, uz ostalo, brojeve u pokretnim mrežama, brojeve usluga besplatnog poziva, brojeve usluga jedinstvenoga pristupnog broja i brojeve usluga s dodanom vrijednosti. Uzevši u obzir da je u poglavlju b) HAKOM utvrdio jedinstveno tržište za pozive upućene iz nepokretnih mreža prema brojevima u nepokretnim, kao i prema brojevima u pokretnim mrežama, u ovom dijelu potrebno je odrediti čine li isto tržište pozivi prema zemljopisnim i nezemljopisnim brojevima, izuzev poziva prema brojevima u pokretnim mrežama. Pozivi prema brojevima u pokretnim mrežama razmatrani su zasebno iz razloga što, iako prema Planu numeriranja pripadaju nezemljopisnim brojevima, funkcionalno su sličniji pozivima prema zemljopisnim brojevima, a s obzirom da je pozivanjem jednih i drugih moguće dobiti određenog korisnika.

HAKOM smatra kako poziv upućen određenom korisniku na njegov zemljopisni broj, nije moguće ostvariti i pozivanjem nekog od nezemljopisnih brojeva, budući da isti služe za pružanje usluga s dodanom vrijednosti, usluge besplatnih poziva te jedinstvenog pristupnog broja. Drugim riječima, korisnika kojeg pozivatelj ne dobije na korisnikov zemljopisni broj, ne može dobiti niti pozivom na određeni nezemljopisni broj²⁷. Stoga, iako korisnik ne ugovara odvojeno pozive prema zemljopisnim brojevima i pozive prema nezemljopisnim brojevima te su isti komplementarne usluge, HAKOM smatra kako na strani potražnje ove vrste poziva čine zasebna tržišta.

na strani ponude

HAKOM smatra kako nema ograničenja zbog kojeg operator koji pruža pozive prema nezemljopisnim brojevima putem usluge predodabira operatora ili to tek namjerava započeti, ne bi mogao u kratkom roku i bez izlaganja dodatnim troškovima ponuditi korisnicima i pozive prema zemljopisnim brojevima u slučaju malog, ali značajnog trajnog povećanja cijena prvih budući da ulaganja operatora u uslugu odabira ili predodabira operatora pokrivaju sve vrste poziva (i pozive prema zemljopisnim i pozive prema nezemljopisnim brojevima). Ista je situacija i s operatorima koji korisnicima pružaju pozive putem vlastite mrežne infrastrukture.

Uzevši u obzir prethodno navedeno, moglo bi se zaključiti kako na strani ponude nema potrebe za određivanjem zasebnih tržišta za pozive prema zemljopisnim i pozive prema nezemljopisnim brojevima. Ipak, zbog značajnih razlika na strani potražnje, HAKOM smatra kako pozivi prema zemljopisnim brojevima i pozivi prema nezemljopisnim brojevima, ne mogu biti sastavni dio istog mjerodavnog tržišta, odnosno kako navedene vrste poziva čine zasebna tržišta.

²⁷ Navedeno se ne odnosi na jedinstveni pristupni broj kojeg mogu uzeti poslovni korisnici, međutim isto nije dovoljno da bi se promijenio zaključak cijelog odlomka

4.3.3. Privatni i poslovni korisnici

na strani potražnje

Iako je javno dostupna telefonska usluga za privatne i poslovne korisnike funkcionalno identična, privatni i poslovni korisnici imaju bitno različite potrebe u pogledu komuniciranja.

Prilagođavajući se različitim potrebama i navikama privatnih i poslovnih korisnika, operatori kreiraju različite, zasebne ponude/tarifne pakete javno dostupne telefonske usluge za ove dvije vrste korisnika. U skladu s navedenim, i prilikom potpisivanja ugovora, operatori još uvijek dijele ove dvije vrste korisnika u zasebne skupine. Stoga, privatni korisnici ne mogu direktno birati tarifne pakete koji su namijenjeni poslovnim korisnicima jednako kao što poslovni korisnici biraju isključivo tarifne pakete namijenjene poslovnim korisnicima.

Uz izražene razlike u ponudi i samim karakteristikama tarifnih paketa za privatne i poslovne korisnike, bitna razlika između ovih dviju vrsta korisnika vidljiva je i u cijenama javno dostupne telefonske usluge. Naime, za razliku od privatnih, poslovni korisnici, a posebno veliki ili ključni poslovni korisnici u mogućnosti su za cijene navedenih usluga ugovoriti i određene popuste.

Nadalje, dok privatnim korisnicima operatori uglavnom nude nekoliko standardiziranih tarifnih paketa i opcija, potrebe poslovnih korisnika većinom zahtijevaju individualna ili posebna poslovna, odnosno systemska rješenja, koja uz javno dostupnu telefonsku uslugu uključuju i dodatne elektroničke komunikacijske usluge.

Slijedom svega navedenog, svjestan prethodno navedenih razlika u potrebama privatnih i poslovnih korisnika i činjenice da u svojim ponudama operatori razlikuju ove dvije vrste korisnika, HAKOM smatra kako je za privatne i poslovne korisnike na strani potražnje potrebno definirati zasebna tržišta javno dostupne telefonske usluge koja se pruža na fiksnoj lokaciji.

na strani ponude

Kao što je već spomenuto, za razliku od privatnih korisnika, potrebe poslovnih korisnika često zahtijevaju individualna ili posebna poslovna, odnosno systemska rješenja, koja uz javno dostupnu telefonsku uslugu uključuju i dodatne elektroničke komunikacijske usluge, a takvu lepezu usluga, izuzev bivšeg monopolista, ostali operatori trenutno nisu u mogućnosti ponuditi poslovnim korisnicima, s obzirom da bi navedeno zahtijevalo od operatora istovremeni ulazak na više različitih tržišta koji bi k tome bio praćen i visokim nenadoknadivim troškovima.

Međutim, javno dostupna telefonska usluga za privatne i poslovne korisnike funkcionalno je identična, zbog čega, prema mišljenju HAKOM-a, ne postoje prepreke zbog kojih operator koji pruža javno dostupnu telefonsku uslugu privatnim korisnicima ne bi bio u mogućnosti istu ponuditi i poslovnim korisnicima i obrnuto. Naime, u Republici Hrvatskoj, trenutno svi operatori pružaju javno dostupnu telefonsku uslugu i privatnim i poslovnim korisnicima. Isto tako, operatori koji tek namjeravaju ući na tržište i započeti s pružanjem javno dostupne telefonske usluge privatnim i/ili poslovnim korisnicima, isto mogu realizirati uz minimalne nenadoknadleve troškove i u kratkom razdoblju, korištenjem veleprodajne usluge odabira ili predodabira operatora. S obzirom da je ista oprema potrebna za pružanje poziva putem

odabira i predodabira operatora privatnim i poslovnim korisnicima, operator koji pruža javno dostupnu telefonsku uslugu privatnim korisnicima može istu ponuditi i poslovnim korisnicima. Identična je situacija i s operatorima koji pozive krajnjim korisnicima nude koristeći vlastitu mrežnu infrastrukturu.

Uzevši u obzir prethodno navedeno, moglo bi se zaključiti kako na strani ponude nema potrebe za određivanjem zasebnih tržišta za privatne i poslovne korisnike. Ipak, zbog značajnih razlika na strani potražnje, HAKOM smatra kako javno dostupna telefonska usluga koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike i javno dostupna telefonska usluga koja se pruža na fiksnoj lokaciji za poslovne korisnike ne mogu biti sastavni dio istog mjerodavnog tržišta te je za ove dvije vrste korisnika odredio zasebna tržišta.

4.4. Mjerodavno tržište u zemljopisnoj dimenziji

Mjerodavno tržište u zemljopisnoj dimenziji obuhvaća sva područja u kojima određeni operatori pružaju usluge pod istim uvjetima, odnosno, sva područja u kojima postoje istovrsni uvjeti tržišnog natjecanja.

U skladu sa smjernicama i preporukama Europske komisije zemljopisna dimenzija mjerodavnog tržišta je uglavnom određena na osnovu pokrivenosti mrežom i postojanjem jednakog pravnog i regulatornog okvira na određenom zemljopisnom području.

Na temelju gore navedenog, HAKOM zaključuje da je mjerodavno tržište u zemljopisnoj dimenziji za pružanje navedene usluge u opsegu nacionalno, odnosno, mjerodavno tržište u zemljopisnoj dimenziji čini cijeli teritorij Republike Hrvatske. Navedeni zaključak se temelji na činjenici da gotovo svi operatori registrirani za pružanje javne govorne usluge u nepokretnoj mreži, prema saznanjima kojima raspolaže HAKOM, pružaju javno dostupnu telefonsku uslugu na cijelom teritoriju Republike Hrvatske. Isto tako, usluga se ovisno o županijama ne razlikuju cjenovno, odnosno pružaju se pod istim uvjetima i cijenama na cijelom teritoriju Republike Hrvatske.

Također, pravni i regulatorni okvir mjerodavan za predmetnu uslugu, odnosno pravni i regulatorni okvir vezan uz područje elektroničkih komunikacija, je isti na cijelom teritoriju Republike Hrvatske.

4.5. Stajalište nadležnog regulatornog tijela o određivanju mjerodavnog tržišta

Slijedom svega navedenog, HAKOM je utvrdio da se tržište javno dostupne telefonske usluge u Republici Hrvatskoj sastoji od četiri zasebna mjerodavna tržišta i to kako slijedi:

- Tržište javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu za privatne korisnike koje čine:
 - pozivi prema zemljopisnim brojevima (prema nacionalnim nepokretnim mrežama) te;
 - pozivi prema brojevima u nacionalnim pokretnim elektroničkim komunikacijskim mrežama,

neovisno o tome radi li se o standardnoj javno dostupnoj telefonskoj usluzi, pozivima putem usluge odabira ili predodabira operatora ili upravljanim VOIP pozivima (kod kojih se prijenos govora pruža putem internetskog protokola i koji u potpunosti prolazi kroz mrežu operatora, a pritom osigurava poseban virtualni kanal za govor).

- Tržište javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu za poslovne korisnike koje čine:
 - pozivi prema zemljopisnim brojevima (prema nacionalnim nepokretnim mrežama) te;
 - pozivi prema brojevima u nacionalnim pokretnim elektroničkim komunikacijskim mrežama,

neovisno o tome radi li se o standardnoj javno dostupnoj telefonskoj usluzi, pozivima putem usluge odabira ili predodabira operatora ili upravljanim VOIP pozivima (kod kojih se prijenos govora pruža putem internetskog protokola i koji u potpunosti prolazi kroz mrežu operatora, a pritom osigurava poseban virtualni kanal za govor).

- Tržište javno dostupne telefonske usluge u međunarodnom prometu za privatne korisnike koje čine:
 - pozivi prema zemljopisnim brojevima (prema međunarodnim nepokretnim mrežama) te;
 - pozivi prema brojevima u međunarodnim pokretnim elektroničkim komunikacijskim mrežama,

neovisno o tome radi li se o standardnoj javno dostupnoj telefonskoj usluzi, pozivima putem usluge odabira ili predodabira operatora ili upravljanim VOIP pozivima (kod kojih se prijenos govora pruža putem internetskog protokola i koji u potpunosti prolazi kroz mrežu operatora, a pritom osigurava poseban virtualni kanal za govor).

- Tržište javno dostupne telefonske usluge u međunarodnom prometu za poslovne korisnike koje čine:
 - pozivi prema zemljopisnim brojevima (prema međunarodnim nepokretnim mrežama) te;
 - pozivi prema brojevima u međunarodnim pokretnim elektroničkim komunikacijskim mrežama,

neovisno o tome radi li se o standardnoj javno dostupnoj telefonskoj usluzi, pozivima putem usluge odabira ili predodabira operatora ili upravljanim VOIP pozivima (kod kojih se prijenos govora pruža putem internetskog protokola i koji u potpunosti prolazi kroz mrežu operatora, a pritom osigurava poseban virtualni kanal za govor).

Za sva četiri tržišta, HAKOM određuje da je mjerodavno tržište u zemljopisnoj dimenziji nacionalni teritorij Republike Hrvatske.

5. Test tri mjerila

Mjerodavna Preporuka iz veljače 2003. godine sadržavala je 18 tržišta koja su bila podložna prethodnoj regulaciji što znači da je Europska komisija zaključila da su na mjerodavnim tržištima istodobno zadovoljena tri mjerila (Test tri mjerila) te na taj način utvrdila da su mjerodavna tržišta podložna prethodnoj regulaciji u većini zemalja Europske unije. Prethodna Preporuka o mjerodavnim tržištima izmijenjena je na način da umjesto 18 mjerodavnih tržišta, na temelju nove Preporuke o mjerodavnom tržištima, postoji 7 mjerodavnih tržišta koja su podložna prethodnoj regulaciji. Tržišta koja više nisu sastavni dio važeće Preporuke o mjerodavnim tržištima, nacionalna regulatorna tijela i dalje mogu regulirati, ali na način da dokažu da su na tim tržištima istodobno zadovoljena tri mjerila (Test tri mjerila).

Tržište „*javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike*“, koje je na temelju stare Preporuke o mjerodavnim tržištima bilo smješteno na 3. mjestu od 18 mjerodavnih tržišta koja su bila navedena u toj Preporuci, nije sastavni dio nove Preporuke o mjerodavnim tržištima. Temeljem navedenog, HAKOM može prethodno regulirati navedeno tržište jedino u slučaju da su istodobno zadovoljena sljedeća tri mjerila:

1. prisutnost visokih i trajnih zapreka za ulazak na tržište, strukturne, pravne ili regulatorne prirode;
2. struktura tržišta koja ne teži razvoju djelotvornoga tržišnog natjecanja unutar odgovarajućega vremenskog okvira;
3. primjena mjerodavnih propisa o zaštiti tržišnog natjecanja sama po sebi ne omogućuje na odgovarajući način uklanjanje nedostataka na tržištu.

U slučaju da su istodobno zadovoljena sva tri mjerila, HAKOM je u mogućnosti provesti analizu kojom se utvrđuje razina tržišnog natjecanja, odnosno utvrđuje se postoje li na tržištu operatori sa značajnom tržišnom snagom. Glavna razlika između Testa tri mjerila i analize tržišta kojom se utvrđuje razina tržišnog natjecanja, odnosno postoje li na tržištu operatori sa značajnom tržišnom snagom je u tome što je kod Testa tri mjerila naglasak na razvoju i strukturi tržišta, a kod analize tržišta naglasak je na odnosu između operatora koji djeluju na tom mjerodavnom tržištu.

5.1. Prvo mjerilo: prisutnost visokih i trajnih zapreka za ulazak na tržište, strukturne, pravne ili regulatorne prirode

U skladu s člankom 53. stavkom 2. ZEK-a odnosno u skladu s Preporukom Europske komisije dvije vrste zapreka su ključne prilikom određivanja postoje li visoke i trajne zapreke ulaska na tržište:

- strukturne zapreke;
- pravne ili regulatorne zapreke.

Prvo mjerilo je statičko mjerilo odnosno mjerilo na temelju kojeg je HAKOM u mogućnosti procijeniti postoje li u točno određenom trenutku visoke i trajne strukturne, pravne ili regulatorne zapreke ulaska na tržište.

Prijetnja od ulaska na tržište, neovisno ulazi li novi operator na tržište na kraće ili duže razdoblje, predstavlja glavni pritisak od strane potencijalne konkurencije na postojeće operatore na tržištu. U slučaju kada postoje zapreke ulaska na tržište odnosno u situaciji u kojoj su izgrađene zapreke ulaska na tržište smanjuje se postojećim operatorima na tržištu i prijetnja od ulaska novih operatora. Na temelju navedenog, može se zaključiti da utvrđivanjem postoje li visoke i trajne zapreke ulaska na određeno tržište, HAKOM može utjecati na razvoj djelotvornog tržišnog natjecanja na tom tržištu.

5.1.1. Strukturne zapreke ulaska na tržište

Na temelju Preporuke Europske komisije iz 2003. godine,²⁸ regulatornim tijelima prilikom određivanja postoje li na tržištu visoke i trajne zapreke ulaska mogu pomoći sljedeća mjerila koji ne moraju biti istodobno zadovoljena:

- nadzor infrastrukture kod koje postoje visoke zapreke razvoju infrastrukturne konkurencije;
- stupanj vertikalne integracije;
- postojanje nenadoknadivih troškova;
- jednostavan ili povlašten pristup tržištima kapitala ili novčanim izvorima;
- ekonomije opsega;
- ekonomije razmjera;
- prepreke prelaska za krajnje korisnike;
- stupanj diverzifikacije usluga;
- tehnološka prednost ili nadmoć.

HAKOM je u nastavku koristio neka od prethodno spomenutih mjerila, a sve u svrhu utvrđivanja stvarnog stanja na tržištu elektroničkih komunikacija u Republici Hrvatskoj odnosno utvrđivanja postoje li ili ne postoje strukturne zapreke ulaska na tržište javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike.

a) nadzor infrastrukture kod koje postoje visoke zapreke razvoju infrastrukturne konkurencije

HT je bivši monopolist i vlasnik elektroničke komunikacijske mreže sa 1.433.064 aktivnih telefonskih priključaka²⁹. Zemljopisna dostupnost/raširenost telefonskih priključaka je izrazito široka s obzirom da je HT, kao davatelj osnovne telekomunikacijske usluge, sukladno ZOT-u, bio obvezan svim korisnicima ponuditi pristup svojoj mreži. HT je izgradio vlastitu pristupnu mrežu u razdoblju dok je bio javno poduzeće i dio HPT-a³⁰, te nakon toga, u razdoblju u kojem je uživao ekskluzivna prava.

Za ostale operatore, koji postoje na tržištu ili planiraju ući na tržište, gradnja vlastite pristupne infrastrukture je otežana zbog visokih i većinom nenadoknadivih troškova ulaganja zbog potrebe kopanja i povlačenja distributivne telekomunikacijske kanalizacije. Gradnja i stavljanje u uporabu vlastite pristupne infrastrukture iziskuje visoka kapitalna ulaganja te detaljno razrađene poslovne planove i razumno vrijeme povrata uloženi sredstava. U skladu

²⁸ ERG (08) 21 ERG Report on 3 criteria test final 080604

²⁹ Broj aktivnih telefonskih priključaka iz upitnika za razdoblje 2009/2

³⁰ Hrvatska pošta i telekomunikacije

s navedenim može se zaključiti kako ulazak na tržište zahtijeva od novih operatora značajna ulaganja i to većinom u obliku nenadoknadivih troškova, koje operatori neće moći nadoknaditi u slučaju tržišnog neuspjeha i izlaska s tržišta. Stoga, uzimajući u obzir zemljopisnu rasprostranjenost pristupne (mrežne) infrastrukture HT-a, te činjenicu da je ista građena tijekom dugog razdoblja, odnosno u razdoblju, kako je već navedeno, kada je HT bio javno poduzeće kao i u sljedećem razdoblju kada je uživao ekskluzivna prava, repliciranje pristupne (mrežne) infrastrukture HT-a za pružanje javno dostupne telefonske usluge isključivo privatnim korisnicima nije ekonomski opravdano.

Iz svega prethodno navedenog HAKOM zaključuje kako postoje visoke zapreke razvoju infrastrukturne konkurencije.

Međutim, potrebno je naglasiti kako postojanje veleprodajnih ponuda putem kojih operatori mogu ostvariti direktni ili indirektni pristup mreži bivšeg monopolista, može u potpunosti ukloniti ili samo ublažiti postojanje visokih zapreka razvoju infrastrukturne konkurencije. Navedeno je detaljno obrađeno pod mjerilom „*postojanje nenadoknadivih troškova*“ koje je obrađeno dalje u dokumentu.

b) stupanj vertikalne integracije

Vertikalna integracija podrazumijeva operatora koji je prisutan na više različitih, vertikalno povezanih, veleprodajnih i maloprodajnih tržišta. Vertikalna integracija se, sukladno Smjernicama Europske komisije, tretira kao zauzimanje tržišne moći. Takvo zauzimanje tržišne moći³¹ je pokušaj istiskivanja konkurencije s potencijalno konkurentskog tržišta ili samo ometanje konkurencije pri ulasku na tržište.

Na tržištu javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike trenutno usluge krajnjim korisnicima nudi deset operatora. Od svih operatora samo je HT vertikalno integrirani operator odnosno operator koji djeluje na maloprodajnom tržištu javno dostupne telefonske usluge koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike te povezanim veleprodajnim tržištima pristupa. Temeljem navedenog, a uzimajući u obzir da HT raspolaže mrežnom infrastrukturom na cijelom području Republike Hrvatske, vertikalna integracija i kontrola nad infrastrukturom pružaju mu ključnu prednost u odnosu na druge operatore na maloprodajnom tržištu iz čega se zaključuje kako HT ima visoki stupanj vertikalne integracije koja dodatno jača tržišnu poziciju istog i posljedično slabi tržišnu poziciju ostalih operatora na tržištu.

Međutim, kao i kod kriterija „*nadzor infrastrukture kod koje postoje visoke zapreke razvoju infrastrukturne konkurencije*“ potrebno je naglasiti kako postojanje veleprodajnih ponuda, putem kojih operatori mogu ostvariti direktni ili indirektni pristup mreži bivšeg monopolista, može u potpunosti ukloniti ili samo ublažiti postojanje visokog stupnja vertikalne integracije bivšeg monopolista. Navedeno je također detaljno obrađeno pod mjerilom „*postojanje nenadoknadivih troškova*“ koje je obrađeno u sljedećem poglavlju.

c) postojanje nenadoknadivih troškova

Nenadoknadivi troškovi (eng. *sunk cost*) su ona vrsta troškova koje poduzetnik, operator, nužno snosi kad želi pristupiti nekom tržištu ili na tom tržištu djelovati, ali koji će biti

³¹ Smjernice Europske komisije o analizi tržišta i procjeni značajne tržišne snage

nepovratno izgubljeni ako s tog tržišta istupi ili bude prisiljen istupiti. Što je više nenadoknadivih troškova, to više potencijalni operatori, koji žele pristupiti tržištu, moraju uzeti u obzir rizik ulaska na tržište te što je više nenadoknadivih troškova to više jača pozicija postojećih operatora u odnosu na nove konkurente s obzirom da je istima zbog nenadoknadivih troškova skupo napustiti tržište. Operator koji ulazi na tržište mora voditi računa o tome da njegove cijene nakon što uđe na tržište budu na razini kojom će pokriti nenadoknadle troškove.

Uzevši u obzir da HT ima status operatora sa značajnom tržišnom snagom na vertikalno integriranim tržištima pristupa, isti ima obvezu operatorima koji djeluju na tržištu ponuditi različite veleprodajne usluge (usluga odabira i predodabira operatora, usluga izdvojenog pristupa lokalnoj petlji, usluga Bitstream pristupa) putem kojih su operatori u mogućnosti ponuditi privatnim korisnicima javno dostupnu telefonsku uslugu.

Prethodno spomenute veleprodajne usluge smatraju se uslugama kojima se ostvaruje direktan ili indirektan pristup mreži bivšeg monopolista odnosno HT-a. Usluga izdvojenog pristupa lokalnoj petlji smatra se direktnim pristupom mreži bivšeg monopolista dok se usluga predodabira operatora, kao i usluga Bitstream pristupa smatraju uslugama kojima se ostvaruje indirektan pristup mreži bivšeg monopolista.

Usluge direktnog pristupa mreži (u koji ulazi i gradnja vlastite pristupne infrastrukture) zahtijeva od operatora veća ulaganja, a samim time dolazi i do rasta nenadoknadivih troškova. Iz navedenog proizlazi kako su nenadoknadivi troškovi veći u slučaju da operatori krajnjim korisnicima pružaju javno dostupnu telefonsku uslugu putem vlastite pristupne infrastrukture ili putem usluge izdvojenog pristupa lokalnoj petlji, nego ako istu pružaju putem usluge predodabira operatora. Što su nenadoknadivi troškovi veći to je postojanje visokih zapreka razvoju infrastrukturne konkurencije jače izraženo.

HAKOM ističe kako nenadoknadivi troškovi koji postoje prilikom uspostave direktnog pristupa mreži kroz uslugu izdvojenog pristupa lokalnoj petlji, koja operatorima omogućava pružanje kompletne lepeze usluga (javno dostupna telefonska usluga, usluga širokopolasnog pristupa Internetu, usluga IPTV-a), sugeriraju kako je malo vjerojatno da će novi operatori izabrati ovu veleprodajnu uslugu kako bi krajnjim korisnicima pružali isključivo javno dostupnu telefonsku uslugu. Naime, veća je vjerojatnost da će operatori, koji krajnjim korisnicima žele ponuditi isključivo javno dostupnu telefonsku uslugu, odabrati indirektni pristup mreži putem veleprodajne usluge predodabira operatora iz razloga što taj, indirektni pristup mreži drastično smanjuje nenadoknadle troškove odnosno drastično smanjuje troškove ulaska novih operatora na tržišta i nuđenje javno dostupne usluge krajnjim korisnicima.

Prethodno spomenuto moguće je potkrijepiti i na temelju podataka prikupljenih iz upitnika. Naime, operatori koji krajnjim korisnicima žele ponuditi isključivo javno dostupnu telefonsku uslugu koriste uslugu predodabira operatora dok se usluga izdvojenog pristupa lokalnoj petlji u pravilu koristi kako bi se operatorima uz javno dostupnu telefonsku uslugu ponudile i ostale maloprodajne usluge (Internet, IPTV). Naime, samo Optima Telekom ima tarifni paket u kojem putem usluge izdvojenog pristupa lokalnoj petlji nudi samo javno dostupnu telefonsku uslugu dok Optima Telekom u svojim drugim maloprodajnim paketima kao i ostali operatori koji koriste uslugu izdvojene lokalne petlje navedenu uslugu koriste kako bi krajnjim korisnicima ponudili kompletnu lepezu usluga, a ne samo javno dostupnu telefonsku uslugu.

Iako na temelju prikupljenih podataka proizlazi kako Optima Telekom ima određenu bazu korisnika kojima putem usluge izdvojenog pristupa lokalnoj petlji nudi isključivo javno dostupnu telefonsku uslugu, HAKOM naglašava kako navedeno predstavlja strategiju pridobivanja korisnika kojima se dugoročno planira ponuditi kompletna lepeza usluga (javno dostupna telefonska usluga, usluga širokopojsnog pristupa Internetu, usluga IPTV-a), a ne kako bi se dugoročno krajnjim korisnicima (po)nudila isključivo javno dostupna telefonska usluga.

Iz navedenog se može zaključiti kako u Republici Hrvatskoj operatori za isključivo pružanje javno dostupne telefonske usluge na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike koriste indirektan pristup mreži odnosno koriste uslugu predodabira operatora koja drastično smanjuje nenadoknadive troškove, a što dovodi do ublažavanja postojanja visokih zapreka razvoja infrastrukturne konkurencije i ublažavanja visokog stupnja vertikalne integracije koju ima HT.

Međutim, iako bi se na temelju prethodno spomenutog moglo zaključiti da u Republici Hrvatskoj nenadoknadivi troškovi za pružanje javno dostupne telefonske usluge privatnim korisnicima, nisu veliki, HAKOM smatra kako je za donošenje konačnog zaključka potrebno sagledati i dodatne činjenice. Naime, javno dostupna telefonska usluga se, analizirajući podatke s tržišta, i dalje smatra glavnom uslugom koju novi operatori nude krajnjim korisnicima. Novi operatori krajnjim korisnicima nude i uslugu širokopojsnog pristupa Internetu i uslugu IPTV-a, međutim, glavni izvor prihoda istima čini javno dostupna telefonska usluga odnosno na tom maloprodajnom tržištu novi operatori imaju najveći tržišni udjel³².

HAKOM, kao regulatorno tijelo, mora omogućiti razvoj djelotvornog tržišnog natjecanja iz čega proizlazi kako je izrazito važno da na tržištu javno dostupne telefonske usluge odnosno glavne usluge koju novi operatori nude krajnjim korisnicima ne bude ugroženo djelotvorno tržišno natjecanje. Uzevši u obzir kako je na spomenutom tržištu tržišni udjel HT-a i njegovog povezanog društva, koje je u njegovom 100%-tnom vlasništvu, i dalje izrazito visok (74,83%), po mišljenju HAKOM-a postoji velika opasnost kako bi u odsustvu regulacije HT sa svojim povezanim društvom upravo zbog i dalje visokog tržišnog udjela mogao snižavanjem cijena stvoriti trajne zapreke ulaska na tržište privatnih korisnika novim operatorima i istisnuti postojeće operatore s tržišta čime bi zapravo obranio i/ili dodatno povećao svoj ionako snažan tržišni udjel.

Naime, u slučaju odsustva regulacije na tržištu javno dostupne telefonske usluge HT bi, kao jedini vertikalno integrirani operator odnosno jedini infrastrukturni operator na tržištu, bio u mogućnosti smanjiti maloprodajne cijene u svojim tarifnim paketima i opcijama te još snažnijom ponudom promotivnih akcija³³ ugroziti ionako nedovoljno snažnu poziciju novih operatora na tržištu javno dostupne telefonske usluge. Drugim riječima, HT bi spuštanjem maloprodajnih cijena bez obzira na postojanje veleprodajne ponude usluge predodabira operatora ulazak na tržište učinio neisplativim ili učinio neisplativim daljnji opstanak na tržištu s obzirom da bi navedeno natjeralo nove operatore na spuštanje maloprodajnih cijena što posljedično uzrokuje pad njihove prodaje i prihoda odnosno postavljanje istih na razinu na

³²Napomena - najveći u smislu da je veći nego na ostalim maloprodajnim tržištima (tržište širokopojsnog pristupa Internetu i tržište IPTV-a), a ne u smislu da je dovoljan za deregulaciju tržišta

³³Promotivne akcije i danas u trenutku regulacije tržišta javne govorne usluge po ZOT-u sastavni su dio HT-ove ponude krajnjim korisnicima

kojoj se ne pokrivaju nenadoknadivi troškovi. Navedeno se smatra strukturnom preprekom ulaska na tržište.

Također, HAKOM naglašava kako u ovom trenutku na tržištu postoji samo jedna veleprodajna usluga indirektnog pristupa³⁴ i to usluga predodabira operatora. Promatrajući situaciju na tržištu vidljivo je da navedena veleprodajna usluga, kod koje zbog indirektnog pristupa mreži ne postoje visoki nenadoknadivi troškovi, nije bila dovoljna da omogući snažan tržišni udjel novih operatora (25,17%) odnosno tržišni udjel koji, i u odsustvu regulacije, ne bi ugrozio djelotvorno tržišno natjecanje odnosno opstanak novih operatora na tržištu. Uzevši u obzir da usluga predodabira operatora, kao usluga indirektnog pristupa, nije bila dovoljna za odgovarajući razvoj tržišta javno dostupne telefonske usluge, HAKOM je na tržištu pristupa javnoj komunikacijskoj mreži na fiksnoj lokaciji za privatne i poslovne korisnike predložio dodatnu uslugu indirektnog pristupa odnosno uslugu najma korisničke linije koja bi zapravo novim operatorima putem indirektnog pristupa mreži omogućila izdavanje jednog računa prema krajnjem korisniku, odnosno omogućila bi daljnji razvoj djelotvornog tržišnog natjecanja.

Nadalje, HAKOM smatra potrebnim pratiti daljnji razvoj tržišta javno dostupne telefonske usluge nakon uvođenja dodatne usluge indirektnog pristupa koja bi trebala pomoći u daljnjem razvoju djelotvornog tržišnog natjecanja odnosno pomoći u stvaranju uvjeta u kojima će na istim osnovama kao i HT novi operatori moći povećati svoj tržišni udjel na tržištu javno dostupne telefonske usluge.

HAKOM na temelju ovog mjerila naglašava kako postojanje samo jedne veleprodajne usluge odnosno usluge predodabira operatora kao indirektnog pristupa kod koje postoje mali nenadoknadivi troškovi i uzevši u obzir da ta veleprodajna usluga ima odgovarajuće veleprodajne uvjete nije bilo dovoljno da tržišno natjecanje zaživi u dovoljnoj mjeri odnosno u mjeri da u slučaju deregulacije navedenog tržišta HT sa svojim povezanim društvom ne bi bio u mogućnosti ugroziti tržišni udjel novih operatora odnosno djelotvorno tržišno natjecanje na tržištu javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike. Nadalje, HT bi u slučaju deregulacije bio u mogućnosti spustiti cijene na razinu na kojoj operatorima koji tek trebaju ući na tržište i/ili novim operatorima koji djeluju na tržištu više ne bi bilo isplativo poslovati s obzirom da bi cijene trebali postaviti ispod razine s kojom se pokrivaju ostvarena ulaganja.

U skladu sa svime prethodno navedenim, HAKOM zaključuje kako trenutna situacija na tržištu odnosno postojanje nenadoknadivih troškova predstavlja značajnu prepreku ulasku ili zadržavanju operatora na tržištu javno dostupne telefonske usluge koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike. Drugim riječima, HAKOM smatra kako trenutna situacija na tržištu, uzevši u obzir i postojanje veleprodajnih ponuda, ne uklanja visoke zapreke razvoja infrastrukturne konkurencije i visoki stupanj vertikalne integracije koji ima HT, već samo ublažava postojanje istih, ali ne u mjeri u kojoj u odsustvu regulacije ne bi bio ugrožen daljnji razvoj djelotvornog tržišnog natjecanja na tržištu javno dostupne telefonske usluge. Kao što je već gore u dokumentu spomenuto, HAKOM navedeno razmišljanje temelji na činjenici da postoji samo jedna veleprodajna usluga indirektnog pristupa mreži (usluga predodabira operatora dok dodatna usluga indirektnog pristupa istoj odnosno usluga najma korisničke

³⁴ Iako se Bitstream usluga također smatra uslugom indirektnog pristupa, ista se ne spominje u ovom kontekstu obzirom da putem navedene usluge nije moguće ponuditi javno dostupno telefonsku uslugu bez da se istovremeno ne nudi i usluga širokopoljasnog pristupa Internetu

linije u ovom trenutku ne postoji na tržištu) te i dalje vrlo snažnom tržišnom udjelu HT-a i njegovog povezanog društva.

d) prepreke prelaska za krajnje korisnike

Prilikom procjene postoje li prepreke pri prelasku krajnjih korisnika s bivšeg monopolista na nove operatore koji djeluju na tržištu potrebno je utvrditi postoji li razlika u trošku, s jedne strane, za nove operatore koji pokušavaju steći novog korisnika u odnosu na trošak koji ima operator iz razdoblja monopola pri zadržavanju postojećih korisnika. Po mišljenju HAKOM-a prilikom usporedbe prethodno spomenutih troškova dolazi do određene razlike u samom trošku na štetu novih operatora. Naime, HT, kao bivši monopolist, predstavlja vrlo snažno i prepoznatljivo tržišno ime (eng. *brand*) koje je poznato gotovo svim privatnim korisnicima i koji u slučaju sličnih maloprodajnih cijena koje nude ostali operatori na tržištu nemaju potrebu mijenjati operatora.

S druge strane, novi operatori nemaju toliko snažno i prepoznatljivo tržišno ime iz čega proizlazi da moraju uložiti dodatne napore kao i novčana sredstva kroz oglašavanje svog tržišnog imena i stvaranja slike kvalitetnog i pouzdanog operatora kako bi isti postao prepoznatljiv, a samim time i zanimljiv krajnjim korisnicima.

Uzevši u obzir da postoji određena razlika u trošku s jedne strane stjecanja, a, s druge strane, zadržavanja krajnjih korisnika, navedeno predstavlja prepreku ulasku na tržište.

e) stupanj diverzifikacije usluga

HAKOM je u mjerilu „*postojanje nenadoknadivih troškova*“ naveo kako novi operatori imaju mogućnost od indirektnog pristupa mreži koristiti samo jednu veleprodajnu uslugu odnosno uslugu predodabira operatora. Navedena usluga novim operatorima omogućava pružanje isključivo javno dostupne telefonske usluge dok, s druge strane, HT, kao operator koji posjeduje vlastitu mrežu nudi povezanu uslugu pristupa i javno dostupne telefonske usluge. Novi operatori će navedeno biti u mogućnosti ponuditi tek u slučaju uvođenja dodatnog indirektnog pristupa mreži putem usluge najma korisničke linije. U slučaju da se prethodno spomenuta usluga i uvede na tržište, bit će potrebno pričekati da prođe određeno razdoblje kako bi se vidjeli stvarni efekti navedene usluge na tržište odnosno krajnjim korisnicima će biti potrebno određeno razdoblje da prepoznaju da i ostali operatori na tržištu osim HT-a imaju mogućnost ponuditi povezanu uslugu pristupa i javno dostupne telefonske usluge.

Stupanj diverzifikacije usluga može se postići i uslugom izdvojenog pristupa lokalnoj petlji, međutim, obzirom da spomenuta usluga, kao usluga direktnog pristupa, stvara velike nenadoknadle troškove navedeno nije uzeto u obzir kao realna mogućnost.

f) ekonomije opsega

Ekonomije opsega (eng. *economy of scope*) se odnose na potencijalne prednosti operatora dobivene zajedničkom ponudom različitih proizvoda i usluga. Infrastrukturni operatori su horizontalno integrirani operatori odnosno operatori koji krajnjim korisnicima nude čitavu lepezu usluga (javno dostupna telefonska usluga, usluga širokopojasnog pristupa Internetu, usluga IPTV-a). Upravo spomenuta horizontalna integriranost omogućava operatorima korištenje prednosti ekonomija opsega.

U gore navedenim mjerilima je spomenuto kako će operatori, koji ulaze na tržište javno dostupne telefonske usluge, za prvu akviziciju korisnika većinom izabrati indirektan pristup mreži kroz uslugu predodabira operatora, a ne direktan pristup mreži kroz uslugu izdvojene lokalne petlje ili gradnju vlastite pristupne mreže zbog nižih nenadoknadivih troškova. Uzevši u obzir da je usluga predodabira operatora usluga koja omogućava lakši ulazak na tržište javno dostupne telefonske usluge odnosno omogućava pružanje samo javno dostupne telefonske usluge, operatori neće biti u mogućnosti koristiti prednosti ekonomija opsega. Drugim riječima, operatori koji koriste indirektan pristup mreži ne mogu koristiti prednosti ekonomija opsega kao bivši monopolist uzevši u obzir da krajnjim korisnicima nude javno dostupnu telefonsku uslugu, a bivši monopolist je u mogućnosti nuditi čitavu lepezu maloprodajnih usluga.

g) ekonomije razmjera

Ekonomije razmjera (eng. *economy of scale*) nastaju smanjivanjem jediničnih (prosječnih) troškova proizvodnje, zbog povećanja obujma (volumena) proizvodnje.

HT je dugo godina bio jedini operator koji je pružao pristup javno dostupnoj telefonskoj usluzi u nepokretnoj mreži, a samim time i javno dostupnu telefonsku uslugu privatnim korisnicima na području Republike Hrvatske i kao takav uživa prednosti ekonomija razmjera pružajući javno dostupnu telefonsku uslugu. Iz navedenog slijedi kako je jedinični trošak HT-a za pružanje navedene usluge puno niži od troška koji će za istu uslugu imati operator koji tek ulazi na tržište ili operator koji za pružanje samo javno dostupne telefonske usluge koristi indirektan pristup mreži. Naime, navedeno je logično zbog, kao što je gore u dokumentu i navedeno, nižih nenadoknadivih troškova.

Naime, trošak usluge započinjanja (originacije) poziva operatora koji koriste indirektan pristup mreži odnosno veleprodajnu uslugu predodabira operatora je po minuti poziva uvijek isti, bez obzira koliko minuta poziva su korisnici tog operatora generirali. Za razliku od ostalih operatora, u slučaju HT-a, ukupni trošak usluge po jedinici pružanja usluge pada u odnosu na ostvareni broj minuta s obzirom da je HT infrastrukturni operator odnosno posjeduje vlastitu pristupnu mrežu.

5.1.2. Pravne ili regulatorne zapreke ulaska na tržište

Na temelju preporuke Europske komisije, pravne ili regulatorne zapreke ne ovise o ekonomskim uvjetima, već proizlaze iz pravnih, administrativnih ili ostalih sličnih mjera koje indirektno utječu na ulazak novih operatora na tržište.

Na temelju dokumenta europske grupe regulatora (ERG)³⁵, glavne pravne ili regulatorne zapreke ulaska na tržište odnose se na sljedeće:

- potreba za administrativnom odlukom odnosno dozvolom kako bi se moglo započeti s komercijalnim radom;
- ograničenja i uvjeti povezani uz uporabu radiofrekvencijskog spektra;
- utjecaji načina na koji je postavljena regulacija na nove operatore koji planiraju ući na tržište.

³⁵ ERG (08) 21 ERG Report on 3 criteria test final 080604. Tijelo europske grupe regulatora promijenilo je ime u BEREC (Body of European Regulators for Electronic Communications).

a) potreba za administrativnom odlukom odnosno dozvolom kako bi se moglo započeti s komercijalnim radom

ZEK je stupio na snagu 01. srpnja 2008. godine. Na temelju članka 31. ZEK-a svaka pravna ili fizička osoba ima pravo postaviti, upotrebljavati i davati na korištenje elektroničku komunikacijsku mrežu te pružati elektroničke komunikacijske usluge na području Republike Hrvatske bez pribavljanja posebnog ovlaštenja odnosno u mogućnosti su navedene usluge pružati samo na temelju općeg ovlaštenja. Opće ovlaštenje podrazumijeva da su, sukladno članku 32. ZEK-a, obvezni 15 dana prije početka pružanja usluga obavijestiti u pisanom obliku HAKOM o svojoj namjeri. Do stupanja na snagu ZEK-a odnosno na temelju ZOT-a operatori su od HAKOM-a trebali ishoditi prijavu i dozvolu za rad.

b) ograničenja i uvjeti povezani uz uporabu radiofrekvencijskog spektra

Navedeni tip zapreke se ne odnosi na tržište javno dostupne telefonske u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koje se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike koje je obrađeno u ovom dokumentu.

c) utjecaji načina na koji je postavljena regulacija na nove operatore koji planiraju ući na tržište

HAKOM smatra da ne postoje nikakve odredbe, u zakonskim ili podzakonskim aktima, koje bi onemogućile operatora koji je izgradio vlastitu pristupnu mrežu da ostvari ulazak na tržište javno dostupne telefonske usluge i počne pružati komercijalne usluge. Nadalje, svaki operator koji ulazi na tržište ne mora sagraditi vlastitu pristupnu mrežu da bi pružao usluge privatnim korisnicima, već je u mogućnosti koristiti veleprodajne ponude koje je HT, kao operator sa značajnom tržišnom snagom na vertikalno povezanim veleprodajnim tržištima, obvezan ponuditi svim operatorima koji djeluju na tržištu. Također, svaki operator će, neovisno o tržišnom udjelu i vremenu u kojem je prisutan na tržištu, koristiti jednake, nediskriminirajuće veleprodajne uvjete koji su transparentno objavljeni.

Tržište nepokretnih mreža smatra se neograničenim resursom iz čega proizlazi da broj operatora nepokretnih mreža koji krajnjim korisnicima nude javno dostupnu telefonsku uslugu nije ograničen. Naime, svaki operator koji ima poslovni plan ima mogućnost ulaska na tržište. U prvoj fazi liberalizacije operatori su za koncesiju morali izdvojiti 40 milijuna kuna, u drugoj fazi liberalizacije koncesija je iznosila 8 milijuna kuna, dok je u trećoj fazi za ulazak na tržište bilo potrebno platiti dozvolu u iznosu od 20.000 kuna. Trenutno, u četvrtoj fazi liberalizacije, svaka pravna ili fizička osoba ima pravo postaviti, upotrebljavati i davati na korištenje elektroničku komunikacijsku mrežu te pružati elektroničke komunikacijske usluge na području Republike Hrvatske bez pribavljanja posebnog ovlaštenja, odnosno tek uz obvezu dostave obavijesti HAKOM-u, najmanje 15 dana unaprijed, o početku, promjenama i završetku obavljanja djelatnosti elektroničkih komunikacijskih mreža i usluga. Iz navedenog je vidljivo kako su poduzeti koraci koji su minimizirali, odnosno u potpunosti uklonili pravne i regulatorne zapreke ulaska na tržište odnosno koraci koji su omogućili ulazak na tržište većeg broja operatora, a samim time i liberalizaciju tržišta.

5.1.3. Zaključak o prvom mjerilu

Na temelju svih činjenica iznesenih u prvom mjerilu, HAKOM zaključuje kako na tržištu javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koje se pruža na

fiksnoj lokaciji za privatne korisnike postoje strukturne zapreke ulaska na tržište. S druge strane, na istom tržištu ne postoje pravne ili regulatorne zapreke ulaska na tržište.

U skladu s navedenim HAKOM zaključuje da je prvo mjerilo zadovoljeno.

5.2. Drugo mjerilo: struktura tržišta koja ne teži razvoju djelotvornog tržišnog natjecanja unutar odgovarajućeg vremenskog okvira

Prvo mjerilo, koje je obrađeno u poglavlju 5.1. ovog dokumenta, je statičko mjerilo odnosno mjerilo na temelju kojeg je HAKOM u mogućnosti procijeniti postoje li u točno određenom trenutku visoke i trajne strukturne, pravne ili regulatorne zapreke ulaska na tržište. Drugo mjerilo je dinamičko mjerilo odnosno na temelju tog mjerila HAKOM je u mogućnosti odrediti teži li tržište u određenom razdoblju djelotvornom tržišnom natjecanju. Iz navedenog je vidljivo da se prva dva mjerila međusobno nadopunjuju odnosno HAKOM na temelju oba mjerila može izvući zaključak je li nužno prethodno regulirati određeno tržište.

HAKOM, kako bi bio u mogućnosti prethodno regulirati određeno tržište, mora dokazati i statičko i dinamičko mjerilo odnosno mora dokazati da tržište u točno određenom trenutku i određenom budućem razdoblju ne teži savršenoj konkurenciji odnosno djelotvornom tržišnom natjecanju.

Na temelju dokumenta ERG-a³⁶ vrlo je teško kod drugog mjerila odrediti razdoblje u kojem bi trebalo promatrati teži li tržište djelotvornom tržišnom natjecanju odnosno određivanje razdoblja predstavlja temelj drugog mjerila. Razumno bi bilo zaključiti da bi mjerodavno razdoblje za procjenu drugog mjerila trebalo odgovarati razdoblju koje će HAKOM uzeti u obzir prilikom analize mjerodavnog tržišta³⁷. Obzirom da je, sukladno članku 52. stavku 2. ZEK-a, HAKOM postupak analize tržišta obavezan provoditi najmanje svake tri godine, HAKOM će drugo mjerilo promatrati u razdoblju od tri godine.

Na temelju dokumenta ERG-a³⁸ regulatornim tijelima, prilikom određivanja teži li tržište u određenom razdoblju djelotvornom tržišnom natjecanju, mogu pomoći sljedeća mjerila koji ne moraju biti kumulativno zadovoljena:

- tržišni udjeli operatora;
- cjenovna kretanja;
- nadzor infrastrukture kod koje postoje visoke zapreke razvoju infrastrukturne konkurencije;
- stupanj diverzifikacije proizvoda;
- potencijalna konkurencija;
- zapreke stjecanja tržišnog udjela.

HAKOM je u nastavku koristio neka od prethodno spomenutih mjerila, a sve u svrhu utvrđivanja stvarnog stanja na tržištu elektroničkih komunikacija u Republici Hrvatskoj odnosno utvrđivanja teži li ili ne teži tržište javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili

³⁶ ERG (08) 21 ERG Report on 3 criteria test final 080604

³⁷ HAKOM će postupak analize tržišta provesti jedino u slučaju da su istodobno zadovoljena sva tri mjerila. Ovom rečenicom HAKOM ne prejudicira rezultate Testa tri mjerila.

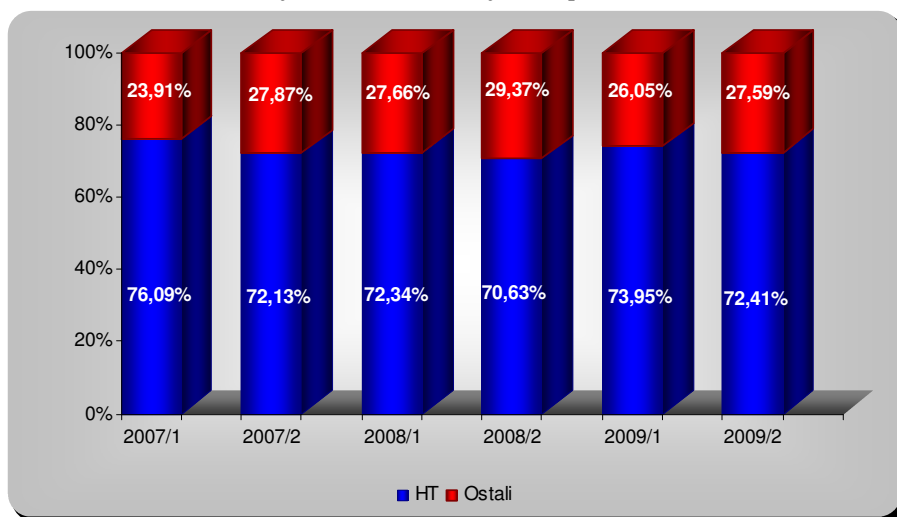
³⁸ ERG (08) 21 ERG Report on 3 criteria test final 080604

međumjesnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike razvoju djelotvornog tržišnog natjecanja unutar odgovarajućeg vremenskog okvira.

a) tržišni udjeli operatora

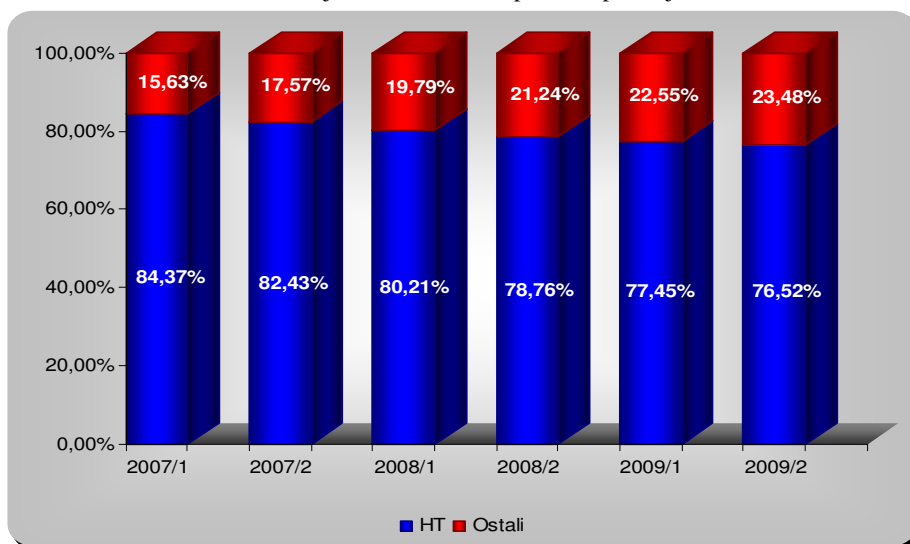
Tržišni udjel operatora smatra se glavnim pokazateljem teži li tržište djelotvornom tržišnom natjecanju. HAKOM je u upitnicima, koji su prethodili ovoj analizi, prikupljao podatke za razdoblje od drugog polugodišta 2006. godine do kraja 2009. godine. Na slikama 2 i 3 prikazana su zasebno kretanja tržišnog udjela HT-a, kao operatora koji proizlazi iz razdoblja monopola, te ostalih operatora koji djeluju na tržištu po broju ostvarenih minuta i broju korisnika, za razdoblje od početka 2007. do kraja 2009. godine.

Slika 2 Tržišni udjel HT-a i ostalih operatora po broju minuta ostvarenih od strane privatnih korisnika u mjesnom i/ili međumjesnom prometu

Izvor: Upitnik za maloprodajna tržišta

Slika 3 Tržišni udjel HT-a i ostalih operatora po broju korisnika

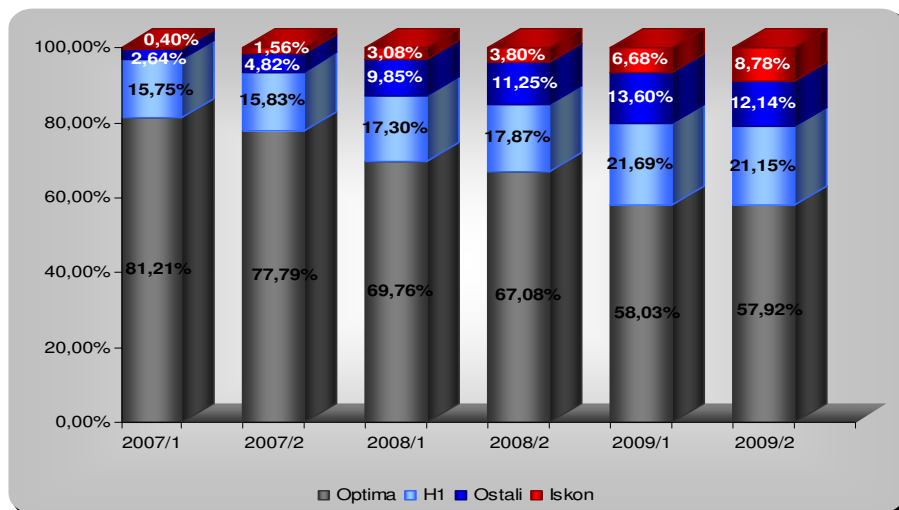

Izvor: Upitnik za maloprodajna tržišta

Iz navedenih slika je vidljivo kako, iako dolazi do pada tržišnog udjela HT-a, HT i dalje ima snažan tržišni udjel s kojim bi, u slučaju odsustva regulacije, mogao ugroziti status ostalih operatera koji djeluju na tržištu, a samim time i daljnji razvoj djelotvornog tržišnog natjecanja.

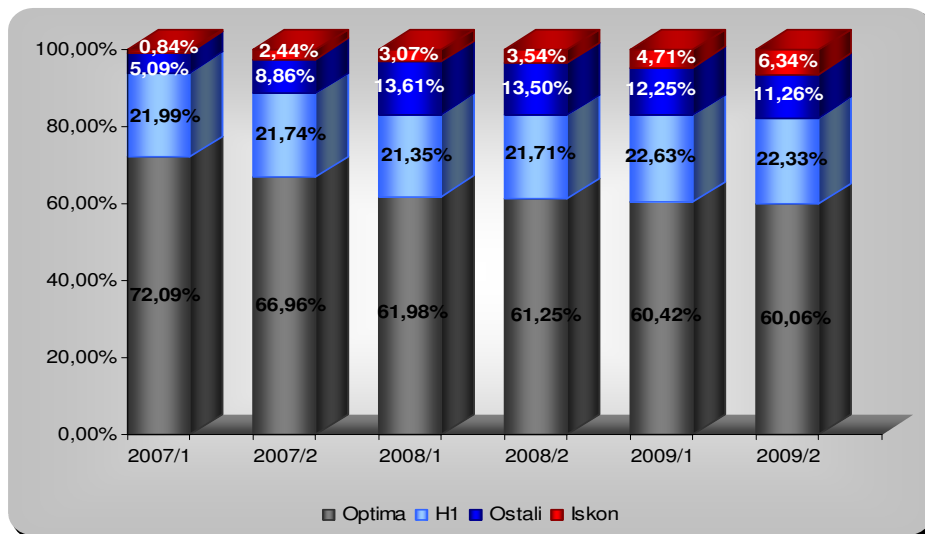
Nadalje, na slikama 4 i 5 prikazani su tržišni udjeli Optime, H1 Telekoma, Iskona i ostalih operatera (bez HT-a) koji nude javno dostupnu telefonsku uslugu u mjesnom i/ili međumjesnom prometu privatnim korisnicima po broju ostvarenih minuta i broju korisnika.

Slika 4 Tržišni udjeli Optime, H1 Telekoma, Iskona i ostalih operatera (bez HT-a) po broju minuta ostvarenih od strane privatnih korisnika u mjesnom i/ili međumjesnom prometu

Izvor: Uпитnik za maloprodajna tržišta

Slika 5 Tržišni udjeli Optime, H1 Telekoma, Iskona i ostalih operatera (bez HT-a) po broju korisnika

Izvor: Uпитnik za maloprodajna tržišta

Iz navedenih slika je vidljivo kako tržišni udjel Iskona, kao tvrtke koja je u 100%-tnom vlasništvu HT-a, nije zanemariiv, već dapače svake se godine povećava.

Temeljem navedenog odnosno uzevši u obzir tržišni udjel HT-a i njegovog povezanog društva Iskon Interneta, HAKOM zaključuje kako spomenuti operatori imaju izrazito snažan tržišni udjel koji iskazuje dominantnost na tržištu javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike odnosno pokazatelj je da tržište javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike u odsustvu regulacije neće težiti djelotvornom tržišnom natjecanju.

Osim navedenog, HAKOM napominje i sljedeće. Naime, kao što je gore u dokumentu već i navedeno, javno dostupna telefonska usluga se, analizirajući podatke s tržišta, i dalje smatra glavnom uslugom koju novi operatori nude krajnjim korisnicima. Novi operatori krajnjim korisnicima nude i uslugu širokopojsnog pristupa Internetu i uslugu IPTV-a, međutim, glavni izvor prihoda istima čini javno dostupna telefonska usluga odnosno na tom maloprodajnom tržištu novi operatori imaju najveći tržišni udjel. Ugrožavanjem tržišnog udjela novih operatora na spomenutom tržištu automatski bi u budućem razdoblju bio ugrožen tržišni udjel istih i na horizontalno povezanim maloprodajnim tržištima (maloprodajno tržište širokopojsne usluge Interneta i usluge IPTV-a) odnosno djelotvorno tržišno natjecanje na horizontalno povezanim maloprodajnim tržištima.

Drugim riječima, uzevši u obzir kako je na spomenutom tržištu tržišni udjel HT-a i njegovog povezanog društva, koje je u njegovom 100%-tnom vlasništvu, i dalje izrazito visok, po mišljenju HAKOM-a postoji velika opasnost kako bi u odsustvu regulacije HT sa svojim povezanim društvom upravo zbog i dalje visokog tržišnog udjela mogao u budućem razdoblju ugroziti poziciju novih operatora na tržištu javno dostupne telefonske usluge, a posljedično i na ostalim maloprodajnim tržištima na kojima je tržišni udjel istih i manji nego na tržištu javno dostupne telefonske usluge.

b) cjenovna kretanja

HT je, sukladno ZOT-u, operator sa znatnijom tržišnom snagom na tržištu javne govorne usluge u nepokretnim mrežama iz čega proizlazi da na tržište nije u mogućnosti uvesti novi tarifni paket ili opciju, koja uključuje javno dostupnu telefonsku uslugu, bez prethodne suglasnosti Vijeća HAKOM-a. Sukladno navedenom, na tržištu javno dostupne telefonske usluge se nisu pojavili paketi kod kojih postoji istiskivanje cijena.

Međutim, usprkos navedenom HT, koristeći mogućnosti iz ZOT-a, na tržište uvodi određene promotivne akcije u kojima su uvjeti postavljeni na način da otežavaju djelovanje ostalih operatora koji posluju na tržištu.

Ovaj kriterij potrebno je promatrati u odnosu s tržišnim udjelom operatora. Naime, usprkos činjenici da na tržištu ne postoje tarifni paketi ili opcije kod kojih postoji istiskivanje cijena, HT-u ostaje mogućnost ponuditi promotivne akcije s posebnim pogodnostima (npr. niže cijene od cijena utvrđenih cjenikom) bez prethodne suglasnosti Vijeća HAKOM-a. Navedeno je utjecalo da HT, usprkos regulaciji, i dalje ima snažan tržišni udjel na tržištu javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike.

Uzevši u obzir navedeno, HAKOM zaključuje da tržište javno dostupne telefonske usluge u slučaju odsustva regulacije ne bi težilo djelotvornom tržišnom natjecanju, već da je i dalje

potrebna regulacija. Naime, HT bi, u odsustvu regulacije, mogao s nižim cijenama u tarifnim paketima i opcijama te još agresivnijim promotivnim akcijama ugroziti postojeće stanje na tržištu, a time i daljnji razvoj djelotvornog tržišnog natjecanja.

c) nadzor infrastrukture kod koje postoje visoke zapreke razvoju infrastrukturne konkurencije

Navedeni kriterij je isti kao kod prvog mjerila jedina razlika je u činjenici kako je u drugom mjerilu navedeno potrebno promatrati kao potencijalnu prepreku da tržište teži djelotvornom tržišnom natjecanju. Naime, kod prvog mjerila je zaključeno kako je navedena prepreka ublažena postojanjem veleprodajnih ponuda. Po mišljenju HAKOM-a postojeća veleprodajna ponuda indirektnog pristupa nije dovoljna da bi tržište, u odsustvu regulacije, a vodeći računa o činjenici da je HT jedini infrastrukturni operator na tržištu težilo djelotvornom tržišnom natjecanju. Dokaz navedene tvrdnje vidljiv je u činjenici da je, usprkos postojanju veleprodajne usluge predodabira operatora odnosno ponude indirektnog pristupa u razdoblju za koje su se skupljali podaci iz upitnika, tržišni udjel HT-a i njegovog povezanog društva Iskon Interneta i dalje vrlo visok.

Temeljem navedenog kriterija HAKOM je mišljenja kako, u odsustvu regulacije, tržište neće i u slučaju uvođenja dodatne veleprodajne usluge indirektnog pristupa odnosno usluge najma korisničke linije odmah početi težiti djelotvornom tržišnom natjecanju iz razloga što je, za svaku novu uslugu koja se uvode na tržište, potrebno pričekati da prođe određeno razdoblje kako bi se vidjeli efekti nove usluge na tržište.

5.2.1. Zaključak o drugom mjerilu

Na temelju svih činjenica iznesenih u drugom mjerilu, HAKOM zaključuje kako tržište javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koje se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike ne bi, u odsustvu regulacije, težilo djelotvornom tržišnom natjecanju.

U skladu s navedenim HAKOM zaključuje da je drugo mjerilo zadovoljeno.

5.3. Treće mjerilo: primjena mjerodavnih propisa o zaštiti tržišnog natjecanja sama po sebi ne omogućuje na odgovarajući način uklanjanje nedostataka na tržištu

Na temelju dokumenta ERG-a³⁹, regulatorno tijelo bi trebalo procijeniti je li primjena propisa o zaštiti tržišnog natjecanja dovoljna da ukloni nedostatke koji postoje ili koji se mogu pojaviti na tržištu elektroničkih komunikacija. Navedena procjena mogla bi uključivati sljedeće:

a) stupanj općeg nekonkurentskog ponašanja

Propisi o zaštiti tržišnog natjecanja mogli bi se smatrati dostatnim za uklanjanje nedostataka na tržištu u slučaju da ne postoji velika i učestala potreba za djelovanjem Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja. S druge strane, ako nedostaci koji postoje ili se mogu pojaviti na tržištu

³⁹ ERG (08) 21 ERG Report on 3 criteria test final 080604

zahtijevaju učestalu potrebu za intervencijom od strane Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja, poput zabrane svakog daljnjeg postupanja poduzetnika kojem je utvrđena zlouporaba vladajućeg položaja, određivanja mjera, uvjeta i rokova za otklanjanje štetnih učinaka,⁴⁰ moglo bi se smatrati da propisi o zaštiti tržišnog natjecanja nisu dostatni za uklanjanje nedostataka koji postoje na tržištu.

b) stupanj kompleksnosti uklanjanja nekonkurentskog ponašanja

Agenciji za zaštitu tržišnog natjecanja svojevrsan problem može predstavljati kompleksnost određivanja stupnja nekonkurentskog ponašanja od strane operatora sa značajnom tržišnom snagom ili operatora koji imaju zajedničku značajnu tržišnu snagu. Navedeno Agenciji za zaštitu tržišnog natjecanja može predstavljati problem iz razloga što ne raspolaže tipom informacija od operatora koji djeluju na tržištu nužnim za utvrđivanje stvarnog stanja, odnosno nije odgovarajuće upoznata sa situacijom na tržištu. U navedenom slučaju, prethodna regulacija bi bila puno učinkovitija za tržište, nego da se nekonkurentsko ponašanje pokušava ukloniti naknadnom (*ex-post*) regulacijom.

c) nekonkurentsko ponašanje može dovesti do nepopravljive štete na mjerodavnom tržištu ili na povezanim tržištima

Na tržištu se mogu dogoditi situacije u kojima je pravovremena intervencija neophodna kako bi se spriječile ozbiljne ili nepopravljive štete koje mogu biti nanesene konkurenciji od strane operatora sa značajnom tržišnom snagom. U navedenim slučajevima odnosno u situacijama u kojima je nužna brza intervencija od strane regulatorne institucije, propisi o zaštiti tržišnog natjecanja, odnosno naknadna regulacija, ne bi bili dovoljni, već je u navedenim slučajevima potrebna prethodna regulacija.

d) potreba za regulatornom intervencijom kako bi se dugoročno osigurao razvoj efikasnog tržišnog natjecanja na tržištu

U nekim slučajevima primjena propisa o zaštiti tržišnog natjecanja odnosno naknadna regulacija može stvoriti određene probleme u poticanju razvoja djelotvornog tržišnog natjecanja u budućem razdoblju. Konkretno, u slučajevima u kojima je moguće dupliciranje infrastrukture odnosno u slučajevima u kojima je potrebno poticati razvoj infrastrukturne konkurencije, primjena prethodne regulacije mogla bi se dugoročno smatrati učinkovitijom od primjene samo naknadne regulacije odnosno od primjene propisa iz područja tržišnog natjecanja. Naime, poticanje razvoja infrastrukturne konkurencije zahtjeva unaprijed definiranje svih ključnih uvjeta, a što propisima o zaštiti tržišnog natjecanja nije moguće.

Nastavno na navedeno, HAKOM je sljedećeg mišljenja.

Kod trećeg mjerila nije bitno uzeti u obzir samo činjenicu jesu li propisi o zaštiti tržišnog natjecanja dovoljni da se naknadnom regulacijom riješi potencijalni problem koji se pojavio na tržištu, već je potrebno u obzir uzeti i činjenicu u kojem razdoblju, u slučaju da se pojavi određeni problem, propisi o zaštiti tržišnog natjecanja mogu isti riješiti. Naime, javno dostupna telefonska usluga je i dalje primarna usluga koju novi operatori nude krajnjim korisnicima odnosno usluga koja predstavlja glavni izvor prihoda novih operatora. Iz navedenog se može zaključiti kako je za Republiku Hrvatsku ovo tržište i dalje glavno tržište

⁴⁰ Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja (NN 79/2009), članak 14.

koje pokreće liberalizacijski proces sektora elektroničkih komunikacija i izrazito je važno da na spomenutom tržištu ne bude ugrožen proces daljnjeg razvoja djelotvornog tržišnog natjecanja.

Trenutno je spomenuto tržište, sukladno ZOT-u, predmet prethodne regulacije. Dugogodišnja praksa i iskustvo koje HAKOM ima u regulaciji tržišta javne govorne usluge u nepokretnim mrežama te ZEK omogućavaju brzu reakciju od strane HAKOM-a što znači da je HAKOM-u dovoljno nekoliko tjedana, u slučaju da nije potrebno tražiti dodatne podatke, da napravi analizu i prethodno odobri nove tarifne pakete ili opcije HT-u, kao operatoru sa znatnijom tržišnom snagom. Tako je HAKOM, primjerice u 2008. godini izdao suglasnost na 5 tarifnih paketa i opcija (od toga 4 HT-ova i 1 Iskonov paket), odnosno u 2009. godini 4 tarifna paketa i opcije (4 HT-ova i 1 Iskonov). Isto tako, u 2008. godini HAKOM je zaprimio 8 obavijesti o promotivnim ponudama HT-a koje se odnose na javno dostupnu telefonsku uslugu u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike, odnosno u 2009. godini zaprimljeno je 10 takvih obavijesti.

HAKOM smatra kako bi propisi o zaštiti tržišnog natjecanja bili dovoljni da naknadnom regulacijom riješe potencijalni problem koji se dogodio na tržištu, međutim, smatra da isti u ovom trenutku nisu u mogućnosti dovoljno brzo riješiti potencijalni problem. Naime, u ovom trenutku navedeni propisi ne omogućavaju brzo rješavanje potencijalnih problema odnosno rješavanje problema u nekoliko tjedana. Naime, uzevši u obzir sam značaj tržišta javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koji se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike za liberalizacijski proces tržišta elektroničkih komunikacija u Republici Hrvatskoj te činjenicu da se na spomenutom tržištu mogu dogoditi situacije u kojima je pravovremena intervencija, na način kako je prethodno pojašnjeno, neophodna (npr. rješavanje pitanja novog tarifnog paketa koji se pojavio na tržištu u maksimalno nekoliko tjedana) kako bi se spriječile ozbiljne ili nepopravljive štete koje mogu biti nanesene konkurenciji od strane operatora sa značajnom tržišnom snagom, HAKOM smatra kako propisi o zaštiti tržišnog natjecanja odnosno naknadna regulacija nisu dovoljni da u odgovarajućem vremenu uklone sve nedostatke koji se mogu pojaviti na tržištu. Dakle, naknadno sankcioniranje zlorabaz vladajućeg položaja sukladno Zakonu o zaštiti tržišnog natjecanja moglo bi se pokazati kao zakašnjelo za zadržavanje postojećeg stupnja liberalizacije i uvjeta tržišnog natjecanja.

Osim navedenog, HAKOM smatra potrebnim navesti i sljedeće. Naime, novi Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja, koji je na snagu stupio 01. listopada 2010. godine, određuje kako se postupci ocjene sporazuma i utvrđivanja zlorabaz pokreću i vode isključivo po službenoj dužnosti. Navedeno znači kako je Agencija za zaštitu tržišnog natjecanja, koja ima opću nadležnost zaštite tržišnog natjecanja, a ne samo osiguravanja djelotvornog tržišnog natjecanja u području elektroničkih komunikacija, u mogućnosti sama odlučiti koje postupke hoće, a koje postupke neće pokrenuti, zavisno od procijenjenog učinka na tržišno natjecanje.

Nadalje, Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja jasno propisuje sve faze postupak⁴¹ koje treba provesti kako bi se mogla donijeti konačna odluka. U bitnome, prvi korak čini zaključak o pokretanju postupka nakon kojeg slijedi postupak prikupljanja podataka. Nakon što se prikupe podaci slijedi obavijest o preliminarno utvrđenim činjenicama u postupku koja se dostavlja stranaka u postupku. Na istu stranke se imaju pravo očitovati pisanim putem, predlagati

⁴¹ Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja (NN 79/2009)

dotatne dokaze te zatražiti održavanje usmene rasprave. Također, u mogućnosti su ostvariti pravo uvida u spis.

Nakon obavijesti o preliminarno utvrđenim činjenicama u postupku, slijedi u pravilu usmena rasprava nakon koje Vijeće na sjednici utvrđuje povredu Zakona donoseći odluku. Nakon što se donese odluka stranci se dostavlja obavijest o utvrđenom činjeničnom stanju te uručuje poziv na glavnu raspravu. Tijekom glavne rasprave stranka ima mogućnost davanja obrane te izvoditi dokaze u svrhu izricanja upravno-kaznene mjere. Tek nakon završetka glavne rasprave Vijeće donosi jedinstveno rješenje koje uključuje povredu te, po potrebi, upravno kaznenu mjeru.

Iz prethodno ukratko opisanog postupka vidljivo je kako propisi o zaštiti tržišnog natjecanja ne omogućavaju brzo rješavanje problema, a na mjerodavnom tržištu javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike, o brzini reakcije ovisi daljnji razvoj djelotvornog tržišnog natjecanja.

5.3.1. Zaključak o trećem mjerilu

Na temelju svih činjenica iznesenih u trećem mjerilu, HAKOM zaključuje kako za tržište javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koja se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike propisi o zaštiti tržišnog natjecanja odnosno naknadna regulacija ne omogućuju na odgovarajući način uklanjanje nedostataka na tržištu.

U skladu s navedenim HAKOM zaključuje da je treće mjerilo zadovoljeno.

5.4. Stajalište nadležnog regulatornog tijela o utvrđivanju je li mjerodavno tržište podložno prethodnoj regulaciji

Prema mišljenju HAKOM-a, a kako je i dokazano u poglavljima 5.1., 5.2. i 5.3. ovog dokumenta, mjerodavno tržište javno dostupne telefonske usluge u mjesnom i/ili međumjesnom prometu koje se pruža na fiksnoj lokaciji za privatne korisnike je podložno prethodnoj regulaciji i to iz razloga što su istodobno zadovoljena sva tri mjerila iz članka 53. stavka 2. ZEK-a.

U skladu s navedenim odnosno činjenicom da je HAKOM utvrdio kako je tržište koje više nije sastavni dio Preporuke podložno prethodnoj regulaciji, nastaviti će se postupak analize tržišta koji uključuje procjenu postojanja operatora sa značajnom tržišnom snagom, utvrđivanje svih postojećih i potencijalnih prepreka razvoju djelotvornog tržišnog natjecanja kao i određivanja razumnih i opravdanih regulatornih obveza operatorima za koje se utvrdi da imaju status operatora sa značajnom tržišnom snagom.

6. Prilozi

6.1. Prilog A – mišljenje Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja

- bit će omogućeno nakon što HAKOM zaprimi službeno mišljenje Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja na verziju koja će biti predmet javne rasprave.